

BEKE ÖDÖN

NÉHANY PERMI NÉVSZÓKÉPZŐ EREDETE

Előadás a Nyelv- és Irodalomtudományi Osztály 1952. március 17-én tartott ülésén

A Magyar Tudományos Akadémia elnöksége azzal a szemrehányással illette az I. Osztály Nyelvtudományi Bizottságát, hogy nyelvészeink csak finnugor szövegeket adnak ki s nem foglalkoznak a nyelvfejlődés jelenségeivel.

A vád csak részben jogos. A Magyar Tudományos Akadémiának éppen egyik nagy érdeme, hogy egyetlen év alatt három kötetnyi rokonnyelvi szöveggyűjteményt adott ki. Népi demokráciánknak az előző évtizedek számos mulasztását kell pótolnia, mégpedig minden téren s így a nyelvtudomány vonalán is. Hisz nagy Regulynknak páratlan értékű gyűjtése még egy évszázad eltelte után sincs kiadva. Munkácsi Bernát vogal szótára, szövegeihez írott bevezetései és jegyzetei, Pápay József osztják gyűjtése, az első világháború alatt feljegyzett szövegek és szótárak még mindig a nyomdafestékre várnak. Ne vegye hát rossz néven az Akadémia, ha elsősorban ezeket a mulasztásokat szeretnők behozni.

De nemcsak erről van szó. Hisz az új anyag közzététele egyben a tudomány előbbrevitelét, előrehaladását jelenti. Hol tartana a magyar történeti és összehasonlító nyelvtudomány, ha pl. finnugor vonalon még ma is azt az anyagot kellene használnunk, amelyből mindnyájunk eszményképe, a finnugor nyelvtudomány igazi megalapítója, Budenz József dolgozott. Hisz Budenz, ami az ő idejében nemcsak a finnugor, hanem az összes uraltaji nyelvekről a tudomány rendelkezésére állott, azt ő mind tökéletesen földolgozta, azt merném mondani, kifacsarta, s hogy halhatatlan Budenzünk alkotásainak jórésze elavult, s már a múlté, annak oka éppen az, hogy azóta nagyterjedelmű és értékű tudományos anyag gyűlt össze, sajnos, egyrészüik még mindig kiadatlanul.

Igenis, folytassuk továbbra is a még kéziratban levő anyag kiadását, sőt Akadémiánknak még tovább kell mennie, újabb gyűjtések lehetővé tételét kell szorgalmaznia, mert még számos olyan terület van, ahol egyáltalán nem járt még tudós kutató.

A Szovjetunió a népeknek és a nyelveknek valóságos múzeuma. S a Szovjetunió nyelvtudósain kívül egyetlen ország tudósait sem érdeklik annyira ezek a népek és nyelvek, mint éppen a magyarságét. Nemcsak arról van szó, hogy népünk bölcsője a mai Szovjetunió területén ringott, nemcsak a Szovjetunió szövetséges és autonóm köztársaságaiban élő rokonnépek érdekelnek

bennünket, hanem más népek is, mint a különféle török, mongol és a többi altaji népek, sőt pl. a mi jászaink ősei, az oszétek, de egyéb iráni népek is, melyek nyelvének tanulmányozása honfoglaláselőtti jövevényszavaink és történelmünk számos kérdését oldhatná meg. Ott laknak továbbá az ú. n. paleoázsiai népek, melyeknek nyelvéről oly keveset tudunk, pedig az ural-altaji nyelvekkel való kapcsolataik nyomozása nem is sejtett tanulságokkal járhat a nyelvtudományra.

De ne riadjunk meg az önkritikától sem. Igaz, egyelőre még nem dicsekedhetik népidemokráciánk valóban nagyjelentőségű nyelvtudományi munkákkal és tanulmányokkal, sem a magyar, sem a finnugor nyelvészet terén. De az utolsó évtizedek sem mutathatnak fel oly hatalmas alkotásokat, mint a *Magyar-ugor Szótár*, az *Ugor Alaktan*, a *Nyelvtörténeti Szótár*, a *Magyar Kötőszók*, a *Magyar Határozók*, a *Jelzők mondattana*, a *Tüzetes magyar nyelvtan I.* kötet és Simonyi Zsigmondnak az Akadémiába beadott és mindeddig elő nem került *Magyar mondattana*. Valóban, ehhez fogható nagy munkákat csak Budenz és Simonyi, a magyar nyelvtudománynak ez a két halhatatlanja, tudott megalkotni, s ezek létrejövele is évtizedek munkája volt.

De azt sem mondhatjuk, hogy a kiadott és gyűjtött anyag feldolgozása terén semmi sem történt. Hogy csak a magam munkájáról beszéljek, saját mari gyűjtésem nyelvi feldolgozását már az első világháború befejezése előtt megkezdtem. Még itthon jelentethettem meg mari* szófejtéseim első közlését a NyK. XLV. kötetében, de a Tanácsköztársaság bukása után lezárult előttem a sorompó, s külföldre kellett mennem szövegeim és tanulmányaim megjelentetése érdekében. A Helsinkiben megjelenő FUF. egész sorát adta ki idevágó tanulmányaimnak, így a fgr s-hangok viselkedéséről szólót az általam először tanulmányozott mari nyelvjárásokban, a mari igeragozás történetéhez című új adataimat, a mari nyelvben előforduló csuvas jövevényszavak hangtörténetéhez c. cikkemet, a marik pénzszámításáról szóló három dolgozatomat, amelyek összefoglalva csak most jelenhettek meg itthon a NyK.-ben s orosz nyelven az Acta Linguisticában, egy mari névszóképzőről szóló tanulmányomat és újabb szófejtéseimet. A Finnugor Társaság félszázados jubileumára kiadott ünnepi kiadvány számára írtam meg a mari nyelv csuvas jövevényszavaihoz címmel újabb adalékaimat. Az Észtt Tudós Társaság *Sitzungsberichte*-iben közöltem a mari kollektívszámnevekről szóló dolgozatomat. De mindezekon kívül hivatkozhatom a Magyar Nyelvőrben, a Nyelvtudományi Közleményekben, az Ethnographiában, a Népünk és Nyelvünkben, az Erdélyi Múzeumban, az Erdélyi Helikonban, a Természettudományi Közönyben, a Botanikai Közleményekben, az Állattani Közleményekben, a Kócsagban, az Aquilában, a Debreceni

* Tanulmányomban a finnugor népeknek a Szovjetunióban ma közkeletű nevét használom, tehát *chanti* — osztják, *komi* — zürjén, *manysi* — vogul, *mari* — cseremis, *mordvina* — mordvin, *udmurt* — votják.

Szemlében, a Vasi, majd Dunántúli Szemlében, külföldön a Finnisch-ugrische Forschungenban, az Anthroposban, a Virittäjäben, az Eesti Keelben, az Indogermanische Forschungenban, a Theutonistában, a Zeitschrift für slavische Philologieban, a Memoires de la Société Finno-ougrienne-ben megjelent kisebb-nagyobb tanulmányaim és cikkeim százaira.

És folytattam volna nyelvi gyűjtésem feldolgozását, ha nem az lett volna első kötelességem, hogy nagy gyűjtésemet és szótári anyagomat hozzam biztonságba, hogy ha a második világháború folyamán valami történnék velem, hagyatékom gondozását mások is elvégezhessek.

De különben sem lehet évtizedek mulasztásait néhány év alatt pótolni. Azt azonban valóban nem mondhatjuk, hogy minden kiadott nyelvi anyagot már feldolgoztunk. Be kell bizony vallanunk, hogy a rokon finn nyelvészek egész könyvtárra való új szöveget és szótárt adtak ki, s ennek a hatalmas anyagnak, de még a hazánkban megjelent szövegeknek a feldolgozását is csak kis részben végeztük el.

Az új anyag kiadásának és a már megjelent munkák feldolgozásának párhuzamosan kell folynia, a gyűjtésnek és a gyűjtemények kiadásának azonban sohasem szabad megszakadnia.

*

Jelen dolgozatommal az újabb gyűjtések feldolgozásával szeretnék hozzájárulni a finnugor nyelvek fejlődéstörténetének kutatásához.

1. Egy többesjel a komi nyelvben

A finnugor nyelvekben tudvalevőleg a többesszám eredeti jele *-t* volt. Ez a jel megvan a manysiban, a chantiban, a mordvában és a finnben. A lapp nyelvben ugyan a többesjel *-k*-nak hangzik, de ez kétségtől újabb fejlődés *-t*-ből s nem azonos a magyar *-k* többesjellel, hacsak ez is nem az eredeti *-t* hang folytatása, de ez egyelőre még nincs bebizonyítva.

A mari nyelvjárások többféleképpen képezik a többesszámot, a személyragokban azonban kimutatható a *-t* többesjel.

A permi nyelvekben már személyragokban sem mutatható ki az eredeti *-t* jel, a főnevek többesjele pedig teljesen eltér a többi finnugor nyelvek többesjeleitől. Az udmurtban a többesszám jele *-jos* (*-os*), a komiban V S Peč L I *-jas*, U *-jes*, P *-iez*, *-jez*, PO *-joz*. A P-ben a *j* a megelőző mássalhangzóhoz hasonul (Wichmann : Kurzer Bericht über eine Studienreise zu den Syrjänen 24, Uotila : Syrjänische Chrestomatie 48).

Budenz UA 302 szerint ez a permi többesjel önálló szóból keletkezett : komi V S L U P *jëz*, I *jëz* 'Volk, Leute, Menschen, andere (Leute) ; Fremder, anderer ; fremd' (Wichmann—Uotila), udmurt *joz* 'íz, izület ; бүтүк, бог, csomó (a szalma szárán) : párja, viszony szerinti megfelelője, hozzáillője

vkinek v. vminek ; Gelenk ; Halmknoten ; Paar, was mit einer Person od. einem Gegenstande in gleichen Verhältnissen ist'; *joz-kalik* 'korácsok, kortársak ; Altersgenossen' (Munkácsi : A votják nyelv szótára 275). L. Vaszilij komi nyelvész Nyr. LIX, 76 szerint Budenz magyarázatát Wichmann is elfogadta, legalábbis 1926-ban 'egyetemi előadásában még így tanította. Ugyanezt a véleményt hangoztatta Uotila is (MSFOu. LXV, 182 és FUF. XXIX, 26). Nézetem szerint ez a magyarázat egyelőre még nincs teljes mértékben bebizonyítva.

Van azonban a komi nyelvben egy szó, amely nem ezt a jelet használja a többesszám képzésére. Ez a szó a magyar *fiú* megfelelője, amely mindkét permi nyelvben *pi*-nek hangzik. Ennek a többesszáma : V Peč U *pian*, V S I *pijan*, P *pija'n*, L I *piian*, P *pija'n* 'Söhne (V S I L), Knaben (V Peč), Jungen, (V S L), Kinder (V I U)'. A szóban előforduló többesjel tehát *-an*, *-jan*. Ezt a többesjelt egyetlen más szó sem veszi föl, s a votják nyelv a *pi* szó többesszámát is a rendes többesjellel képezi : *pijos*. Igaz ugyan, hogy Lytkin szerint ugyanez a *-jan* elem van a *mijan* 'miénk, noster', *tijan* 'tiétek, vester' névmásában, s az AV nyelvjárásban rokonságot jelentő szavakban azt akarja kifejezni, hogy az illető személyen kívül még egy (esetleg több) vele szorosabb kapcsolatban álló személyről van szó, de ebben az esetben is csak személyraggal fordulnak elő, pl. *batejan* 'apámék, apám és vmelyik családtag (*bat* 'apa'), *tsoj:djan* 'nőtestvéredék, nőtestvéred és vmelyik családtag, az a ház, melyben nőtestvéred lakik' (Nyr. LIX, 76). Ezek azonban tk. genitivuszok, illetve adesszivusok, s végzetük nem azonos a *pijan*-ével (vö. Uotila NyK. L, 465). A permi nyelvekben u. i. az eredeti fgr. genitivuszrag elveszett, s az adesszivus ragja vette át szerepét.

De hát akkor hogy magyarázzuk a *pian*, *pijan* többesszámú alakot? Budenz Ugrische Sprachstudien c. művében az *-n* hangot a *-t* plurálisjel változatának tartotta (II, 54). Uotila megjegyzése szerint a feltevés »kaum wahrscheinlich«.

Wichmann—Uotila komi szótára megadja a kérdésre a választ. Főbb felsoroltuk azokat a nyelvjárásokat, amelyekben a *pian*, *pijan*, *piian*-nak többesszámú jelentése van. Van azonban olyan nyelvjárás is, amelyben nem többes-, hanem egyesszám, s ez a Wichmann—Uotila szótárában a P-vel jelölt permi nyelvjárás, ahol a szó jelentése 'Sohn', Lytkinnél a kámai nyelvjárás, amelyben a szó jelentése 'fi, kölyök' (Nyr. LIX, 76). Valószínűnek tartom, hogy ez a «kámai nyelvjárás» azonos a permivel. Meg kell azonban jegyezni, hogy a P nyelvjárásban a *ba'la-pija'n* összetételben a szónak többesszámi jelentése van : 'Lämmer' (*ba'la* 'Schaf'), 'bárányok', ellenben szintén egyesszámú jelentésűek a következő állatok kicsinyeinek neve : P *pon-pija'n* 'junger Hund, Hündchen' (*pon* 'Hund'), P *sin-pija'n*, *sin-piia'n* 'eine Abart des Kühlings' (*sin* 'Kühling, Rohrkarpfen, Leuciscus idus). Más nyelvjárásokban is egyesszámú jelentésük van ezeknek a többesszámi alakoknak :

V *ar-pijan* 'kleiner Fisch überhaupt (V), Junges des *ar*-Fisches' (L) (S L P *ar* 'tuikkiainen, «сетки» (Pl.) 'ein kleiner Fisch, Stint?'), S *šir-pijan* 'junger Hecht, Hecht-junges' (*šir* 'Hecht'). Rogovnál *kan-pijan* 'кошенюк'; 'macskakölyök', *porš-pijan* 'поросенок'; 'malac'; *pijan* 'дитя'; 'gyermek', *Vaska-pijan* 'василья дитя': 'Vasilij gyermeke', *niv-pijan* 'девкино дитя'; 'leánygyermek'.

Szintén egyesszámi jelentése van a P *i.čši-pijan* 'Bruder des Mannes, Mannesbruder', tehát 'a feleség sógora', tk. 'kis gyerek, kis fiú, öcs' szónak. Az előtaghoz vö. udmurt *Gi.čši* 'wenig, kevés', *Gi.čši-meň*, *SMi.čši-meň* 'menyecske, fiatalasszony; sőgorasszony (így címezi a bátya felesége a kazáni votjákoknál az öcs feleségét, a malmzyzi kerületben a férj hugát); menyasszony'; zürj. I *i.čš-ai* 'Stiefvater' (tk. 'kis atya'), V VO VU *i.čš-in*, L *i.čš-eň* 'Stiefmutter' (V VO L), Tante (VU); V VU S I UM *i.čš-moň*, P *i.čš-moň* 'junge Frau (V VU' S UM P), Schwiegertochter (V S I P, S: bes. jüngere, in den ersten Jahren)', P *i.čš-moňka* 'Schwiegertochter, junge Frau', V S Peč L *i.čš-šet*, P *u.čš-šet* 'klein'.

Ez a «többszámi» alak némely nyelvjárásban felveheti a rendes többesjel: I *pijanjas* 'Söhne, Kinder', P *pija'annez* 'Söhne' (Wichm.-Uot.), KV *pianjas* 'gyermek' (UF47), S *sar-pianjas* 'a cár fiai' (no. 110). A permi nyelvjárásban természetes a többesjel felvétele, mert ott az alapszónak egyesszámi jelentése van.

De képzőket is vehet fel ez a «többszámi» alak: I *pijana*, P *pija'na* 'Kinder habend'; I *pijantem*, P *pija'ntem* 'kinderlos'. Az I nyelvjárásban *nĭ-pitem* 'kinderlos' is (I *nĭ-pi*, S *nĭl-pi*, V P *nĭv-pi* 'Kinder', tk. 'leány-fiú').

Mindebből az következik, hogy a *pian*, *pijan*, *pijan* eredetileg nem is volt többesszám, hanem egyesszám, s most már csak a szó végzetét kell megmagyaráznunk, s azt, hogy vehette fel egy egyesszámi alak a többesszám funkcióját.¹

Mint már Kertész Manó MNy. VII, 293 rámutatott, a finnugor nyelvekben az állatok kicsinyeinek nem volt eredeti nevük, hanem az anyaállat nevéhez a *fiú* szót fűzték hozzá. Az OklSz.-ban pl. a következőket találjuk: *csukafi*(ú), *darufi*, *galambfi*, *gödényfi*, *hattyufi*, *kecskefi*, *lúdfi*, *madárfi*, *nyúlfi*, *pontyfi*, *récefi*, *rókafi*, *seregélyfi*, *süllőfi*, *szarvasfi*, *túzokfi*, *tyúkfi*. Csallóközből a MTsz. is feljegyezte a *lúdfi* 'liba', *tikfi* 'csirke' szót, az utóbbit Pozsony megyéből és Sopron m. Répce mellékéről is. A moldvai északi-csángóknál *fiylesz-fiu* 'Hasenjungen' (*fiylesz* 'Hase'), *maška-fiu* 'Katzenjungen', *medve-fiu* 'Bärenjungen' (Wichmann). A Tiszaháton *lófió* 'csikó' (Csűry: Szamosháti Szótár).

A komiban V S L U *bała-pi*, S *bałe-pi*, L *bałka-pi* 'Lamm' (V L I U P *bała* 'Schaf', V auch: 'Lamm'), V S L *íž-pi* 'Lamm' (V S Peč L Le U *íž*, I *íž* 'Schaf'), V S L U *pon-pi* 'Hündchen, junger Hund' (*pon* 'Hund'), V U

¹ Az udmurtban viszont a *pi* os többesszámi alaknak van összetételekben egyesszámi jelentése: *pi,os-murt* 'férfi' (*murt* 'ember'), *nĭl,os-murt* 'leány' (*nĭl* ua.).

porš-pi 'Ferkel' (*porš* 'Schwein'), V L *ar-pi* 'kleiner Fisch (überh.)' (V); 'Junges des ar-Fisches' (L), V U *jodi-pi* 'junger Brachsen, Brachsenjunges' (V S L U *jodi*, I P *jodi* 'Brachsen, Abramis brama'), V *šir-pi* 'junger Hecht, Hechtjunges' (*šir* 'Hecht'), V S L I U *šin-pi* 'подязок, ? eine Abart des Kühleings' (*šin* 'Kühling, Rohrkarpfen, Leuciscus idus').

A *pi* szó szinte kicsinyítőképzővé vált az állatok neveiben, mert olyan szavakhoz is hozzájárul, amelyek már magukban is az állatok kicsinyeinek neve: VL L S *kuk-pi* 'Kalb (L: unter einem Jahr)' (*kuk* 'Kalb'), V S *lapa-pi* 'junger Brachsen, Brachsenjunges' (*lapa* id.), L *tšui-pi* 'junger Hecht, Hechtjunges' (*tšui* id.).

A *pi* szónak valószínű kicsinyítő képző válását bizonyítják Genetz keleti-permi adatai. Már Lakó György fölhívta figyelmemet a *nəl-pián* 'kleines Mädchen'; 'kis leány, leányka' szóra, de ez a szó még nem bizonyítja állításomat, mert Wichmann—Uotila szótárában az S *nił-pi*, V P *niw-pi*, I *nĩ-pi* jelentése 'Kinder'; 'gyermek', szó szerint 'leány-fiú', s példája az ú. n. összefoglaló összetételeknek, amelyek annyira jellemzők a finnugor nyelvekre (l. Beke, NyK. XLII, 346). Megvan az udmurtban is: (Wichmann) G U *nił-pi*, J *nĩu-pi* 'Kinder', U auch: 'Kind' (tehát nemcsak többes 'gyermek', hanem egyes 'gyermek' jelentése is van, Munkácsinál is: *nił-pi*, K *něł-pi* 'gyermek'. Ugyanezen elemekből áll a manysi (Munkácsi: É. *āri-pĩ*) (VNGy IV, 339), K *öu-přu* (I, 172), T *āw-pū* (IV, 368), (Ahlqvist) *ā-pūv*, *ea-puv* 'gyermek', továbbá a chanti (Ahlqvist) É *evi-poχ*, *ev-poχ* 'Kinder, Nachkommen', (Patkanov) I *ēva-paχ* (*poχ*) 'gyermek', (Karjalainen—Toivonen) Likr. *ǎ̌u, ǎ̌ p̌ā̌γ̌ǎ̌*, Trj. *ǎ̌u, ǎ̌ p̌ā̌γ̌ǎ̌* 'lapset'; 'gyermek' (16b).

Genetz keleti-permi szójegyzékében azonban valóban vannak olyan adatok, amelyek kétségtelenné teszik, hogy a *pián* valóban valószínű kicsinyítő képzővé vált ebben a nyelvjárásban, mert nem is állatnevekben fordul még elő. Így *pu* 'Baum, Holz'; fa': *pu-pián* 'kleiner Baum, Bäumchen'; 'kis fa, fácska' (26), *bed* 'Stock, Stab'; 'bot': *bed-pián* 'Stöckchen, Stäbchen'; 'botocska, kis bot' (29). Magában *pián* Genetznél 'Junges'; 'állat kicsinye'.

A mariban a K JO *iγə*, C UJ B *iγe*, UP *iγə*, MK *iγə* fiú, állat kicsinye, pl. UP *kajǎk-iγə*, K *kek-iγə* 'madárfiók', JT *kol-iγe*, UJ B *kol-iγe* 'a hal kicsinye'. UP *nuž-iγə* 'fiatal csuka', P B *komb-iγe* 'kisliba' (*kombo* 'lúd'), B M *pārās-iγe*, UP *pirās-iγə*, UJ *pārs-iγe*, K *kol-iγə* 'kismacska, cica', K *sasna-iγə* 'malac', K *pi-iγə*, JT *pi-iγe* 'kutyakölyök', JT *lɔδ-iγe* 'kiskacsa'.

A komiban több példát idéztünk arra, hogy az állat kicsinyeinek neve mellé fölöslegesen, a többi mintájára, kiteszik a 'fiú' jelentésű szót. Ez a jelenség érdekes jelentésváltozásra adott alkalmat a mariban és a komiban. A mari P B M UJ CÜ CK Č *tšāpe*, MK *tšīpə*, UP *tšīpə*, ČČ JT *tsāpe*, JO V K *tsəpə* 'tyúk' a csuvas *tšəpə* 'csirke, csibe' szó átvétele. 'Tyúk' jelentése csak úgy keletkezhett, hogy hozzátették még a 'fiú' jelentésű szót: P B M UJ CÜ Č *tšāp-iγe*, UP *tšīp-iγə*, JO K *tsəp-iγə*, s mivel az összetétel jelentése

is 'csibe' volt, ebből következtették ki a többi állatnév kicsinyítő mintájára az alapszó 'tyúk' jelentését.

A szó megvan az udmurtban is, mégpedig az eredeti jelentéssel: G *tšip̃i*, *tšip̃i*, S M Isl J MU *tšip̃i*, U *tšipu* (Wichmann), K *čip̃e* (Munkácsi) 'csibe, csirke'. A komiban a megfelelő alakot csak Lytkin szótározta: *tšip* 'Küchlein'. Ennek származéka a V S Peč L Le I U *tšipan*, P *tšipa'n*, melynek csak az I nyelvjárásban van 'Küchlein' jelentése, a V S Peč L Le nyelvjárásban már 'Huhn, Henne'. A szó végzetéről majd később szólunk, most csak azt állapítjuk meg, hogy ennek is eredeti jelentése kétségtávol 'csibe, csirke' volt, de mikor hozzájárult a *pi* 'fiú' szó, tehát amikor a V S L nyelvjárásban a *tšipan-pi* összetétel keletkezett, amelynek jelentése természetesen 'Küchlein', az összetétel első része következtetés útján 'tyúk' jelentést vett fel.

A *tšip* alapszó származéka az I *tšipka* 'männliches Glied' is, s az U P nyelvjárásban a *tšipan* szónak is megvan ez a jelentése.

A *tšip* alapszó azonban Wichmann—Uotila szótárában is szerepel a V L nyelvjárásban, de 'Lockruf für Hühner' jelentéssel.

Ebben az esetben tehát az történt, hogy az állatnév vált hivatottá, aminek az ellenkezője az általános jelenség (vö. Gombocz: Állathívogatók és állatnevek, MNy. VII, 353).

Gombocz adataihoz a komi nyelvből is tudunk példákat felhozni: L *tšib* 'Lockruf für Pferde', V S UM L *tšibe* id. (V S UM), 'Füllen' (V), 'kleines Füllen' (S L), P *tšiba* 'Lockruf für Füllen', 'kleines Füllen (bes. in der Kinderspr.) U *tšibej* 'Füllen (Kosew.)'.

V S L U P *kis*, P *kš* 'Lockruf für die Katze' (orosz кыс): U *kisej* 'Katze' (az -ej komi kicsinyítő képző), V *kisil'ej* 'mein Kätzchen'.

Nagyon érdekes a mi *kutja* szavunkkal egyeztetett komi S L I U *kj̄tšan*, P *kj̄tšan* 'junger Hund, Hündchen' szó. A S nyelvjárásban ugyanez a jelentése a *kj̄tšan-pi* összetételnek, melyben a *pi* 'fiú, állat kölyke' szó feleslegesen szerepel, mivel már maga az előtag is ezt jelenti.

Az udmurtban ez a szó-csak összetételben használatos: G *kutša-pi*, M *kutša-pi*, U *kučša-pi* 'junger Hund' (Wichmann).

Mármint a komi nyelvből kiderül, hogy ezek alapszava is eredetileg állathívó volt: P *kj̄tš* 'Lockruf für den jungen Hund'. Más származékok is keletkeztek ebből: V *kj̄tši*, P *kj̄tška* 'junger Hund, Hündchen'. Az U nyelvjárásban feljegyzett egyik gyermekversben 3. sz. birtokragos *kj̄tšejis* alakból Uotila egy *kj̄tšej* nominativust következtetett ki; a versben a szó jelentése 'Hund', de megvan a *kj̄tšej* alak is 'kutyakölyök' jelentéssel, ugyanezen nyelvjárásban (UF 215). A V *kj̄tši* szó is használatos a *pi* szóval összetéve: V *kj̄tši-pi* 'junger Hund'.

Mint már említettem, az állatok kicsinyeinek nevében már a 'kicsiny' fogalma is benne rejlik. A mariban valóban nem elégszenek meg mindig a 'fiú, fióka, kölyök' jelentésű *iγə* szóval való összetétellel, hanem néha még

a *-na* kicsinyítő képzőt is hozzáteszik, amely nagyon ritka, sőt elhomályosult képzőnek tekinthető. Ilyenek a következők: P B CK *pi rène*, Č *pârène*, JT *pi rène*, V *pi rène* 'kutyakölyök, kiskutya'. A képző lehet közvetlen az alapszó után, s ezután még az *i rā* szó: M *piñe ye*, UP *piñe rā*, JP *piñe rā*, UJ ČN *pñe ye*, CÜ *pñe ye*, JO *pñe rā*, K *pñe-i rā* (Ramst.), *pñe rā* id.

P B CK *tšibi yeñe*, JT *tsəbi rñe*, V *tsəβa rñe* és M *tšəβəñe ye*, JT *tsəβəñe ye*. JO *tsəβəñe rā*, MK *tšimñe rā* id.

JT *lodi rñe* 'kis réce, kis kacsá' (*lodo* 'réce, kacsá').

Wichmann már többször rámutatott, hogy a komi *tšipan* és a *kj. tšan* szó végső eleme kicsinyítő képző (Die tschuw. Lehnwörter in den permischen Sprachen 115, Wichmann—Uotila: Syrj. Wortschatz 366).

Már a fentiekből kitűnik, hogy ez az *-an* már nem élő képző. Wichmann FUF XVI, 208 szerint ez rejlik a Pečš *tšarkan* 'Hermelfalle' szóban is. Ennek alapszáva Pečš *tšark* id., melynek megfelelője a Munkácsi följegyezte udmuurt *čark-nalk* 'tör, kelepce; Falle' összetétel előtagja (S M *nalk* 'hölgy-menyétfogókelepce; Hermelfalle'). Mint komi jövevényszó megvan a chanti nyelvjárásokban is.

Wichmann ugyan hivatkozik VU *dereman* 'Hemdchen' (*dere* 'Hemd'), *nılan* 'Mägdelein' (*nıl* 'Mädchen'), *lun* 'Tag': *lunan*, *ole* 'Leben': *oleman* kicsinyítőképzős szókra, de ezek ebben az alakban nincsenek meg gyűjtésében, csak a szövegekben fordulnak elő, legnagyobb részt az *ei* kicsinyítőképzővel együtt, mint a *kj. tšan* 'junger Hund, Hündchen' is: V *kj. tšanej* 'mein Hündchen' (Wichmann: Syrj. Volksdichtung 310). Kivétel a *dereman* szó, mely 3. sz. birtokranggal előfordul, de ez is versben, s ez régi, elavult alakok megőrzését lehetővé teszi: VU *deremanis džēñid* 'das Hemdchen ist kurz' (209).

Mivel a komi nyelv szóképzésével újabb munkák nem foglalkoztak, érdemesnek tartom az idevágó adatokat az újabb szövegekből közölni: V *eksi-sar ajanej* 'cár atyuskám' (Fokos 39), Le *šondi-ba nanej* (Schmeichelw.) 'mein Sönnchen; mein Liebchen' (V S L *šondi-banej* id., U *šondi-ban* 'Sonne', *šondi*, stb. 'Sonne', *ban* 'rechte Seite; Vorderseite' (V S L P), rechte Seite des Zeuges (S U); Wange (VU I), Gesicht (V I')), Le *jur-bežanejid* 'du Kopftuchzipfel' 287 (*běž* 'Schwanz'), Fokos 39 (I P *in* 'Weibchen (v. Tieren) (I)'; Frau, Weib (P), Le *etinanejis* 'aus dem Zusammensein' 288 (*eti* 'ein'), Le *nid-gepaneje* 'in eine Schmutzgrube' 288 (*ge* 'Grube), Le *jažanej* 'Fleisch' 287 (*jaž* id.), S *kok-juranej* 'lábfejecském' UF 106 (*jur* 'fej'), S *kejinanej* 'farkaskám' UF 98 (*kejin* 'farkas'; vö. P *kejininej* 'mein Wölflein' 142); ez az *in* képző csak a P nyelvjárásban fordul elő, pl. *te menam džulinej* 'du mein Liebchen', ebből *džul* 'Wasserblase (Peč), Kropf des Vogels (I), hölzerne Kugel zum Spielen; Knopf; lieb (schmeichelnd zu kleinen Kindern)' (P); néhány példát l. lejjebb az *-an* képzős adatokkal párhuzamosan), Le *jugid lunanej* 'mein helles Tagesgestirn' 287, *lunanej* 'napocskám' NyK. XLV, 467 (*lun* Tag,

Tageslicht'), V *mortaneŋ* 'emberkém, kedves emberkém' Fokos 38, 89, 93 (*mort* 'ember'), Le *nemaneŋ keže* 'für das ganze Leben' 289 (*nem* 'Lebenszeit, Leben'), Le *te musa nŋlaneŋ* 'du mein trautes Mägdlein' 287 (*nŋl* 'Tochter, Mädchen'), Le *nŋl-olēmanēŋ* 'mein Mädchenleben' 287, 'leányéletem' NyK. XLV, 467 (*olēm* 'Leben'), S *ošaneŋ* 'medvécském' UF 98 (*oš* 'medve'), S *ŋi-podaneŋ* 'kezeckém' UF 106 (*ki-pod* 'Handarbeit, Werk, Arbeit der Hände'), Le *jur-ši-ponaneŋis* 'vom Flechtende' 288 (*pon* 'Ende', *jur-ši* 'Kopfhaare'), V *rutšaneŋ* 'rókácskám' Fokos 92, 93 (*rutš* 'róka'; vö. P *rutšineŋ* 'mein Füchschchen!' 142), Le *soťšaneŋ* 'néném' NyK. XLV, 412, 426 (*soťš* 'Schwester'), Le *li-šēmanēŋen* 'mit deinen Leib' 287 (*šēm* 'Fischschuppe; der ganze Körper'), Le *šēlem-šēnaneŋ* 'mein Liebchen! mein Geliebter! meine Geliebte!' (vö. S *kaň-šen* 'schlechtē Katze', stb.), V *N'orim šonjanēŋ* 'der verstorbene N'orim 60 (vö. az előbbi *šen* szót), Le *tušaānēŋen* 'mit deinem Rumpf' 287 (*tuša* 'Körper, Leib, Rumpf'), S L *tšumananeŋ tŋr* 'mein Körbchen aus Birkenrinde voll!' (*tšuman* 'kleines Gefäß aus B.'), Le *mu ulaneŋe* 'auf den Erdboden' 288 (*ul* ~ m. *al*), Le *kok-ultaneŋe* 'unter die Füße' 288, Le *vizl vaaneŋ* 'gyors vizem' NyK. XLV, 432 (*va* 'víz'), Le *vekanēŋ keže* 'für die Ewigkeit' (*vek* 'immer, immerfort, beständig'), *vemaneŋ* 'Mark' (*vem* id.), Le *jur-vŋlaneŋis* 'vom Scheitel' 288 (*jur* 'Kopf, Haupt,' *vŋl* 'Oberraum, das Obere'), Le *vokaneŋ* 'kis öcsém' NyK. XLV, 410, 411, 435 (*vok* 'Bruder').

Orosz jövevényszavakban is: Le *golove tšaneŋ* 'das Stirnband [der Jungfrau] 288, Le *grudenaneŋis* 'aus derselben Schar', Le *krasētaaneŋ* 'Schönheit' 288, Le *ŋentajasaneŋ* 'die Flechtenbänder' 288, Le *te ostatkianeŋ* 'du Reste' 287, Le *podruženkaaneŋ* 'du meine Freundin' 288, S *jur-tšašaaneŋ* 'koponyácskám' UF 106 (*jur-tšaša* 'koponya' 107).

Mindebből kétségtől kiderül, hogy a komi nyelvben nincs semmiféle *-jan* többesjel, mint Lytkin Nyr. LIX, 76 és Tunkelo MSFOu. LXVII, 385 felteszi, hanem bármely eredetűek is ezek a *-jan-ra* végződő alakok, bennük a *-j* hang csupán réstöltő, mint a *mejam*, *tejad* alakokra nézve már Uotila kimutatta (MSFOu. LXV, 280, NyK. L 465).

A fenti adatokból az is kitűnik, hogy a *pijan*, *pijan* plurális-alakban is hiátustöltő hang a *j*, *i*, aminthogy a V Peč és U nyelvjárás megfelelő alakja valóban *pian*. S csakugyan a *pi-an* részével azonosított kicsinyítőképző is *-an*. A tulajdonképpeni kicsinyítőképző azonban csak az *-n*, mert a megelőző magánhangzó nem jelentős elem, s ki is eshetik: S L *ki tšanašni*, P *ki tšanašni*, U *ki tšanašniš* 'jungen (Hund)' (S L U P) és *ki tšnašni* 'trächtig sein (Hund)' (I); I *ki tšnōni* 'jungen (Hund)'.

A képző finnugor és szamojéd megfelelőit Lehtisalo (MSFOu. LXXII, 119) állította össze. Egyelőre nem veszem vizsgálat alá, hogy a zürjén képző összetartozása valamennyivel kiállja-e a kritikát, mindenesetre a dolog alaposabb vizsgálatra szorul. Feltűnő azonban, hogy az udmurtban Lehtisalo

szerint csak egy, mégpedig elég bizonytalan adat szerepel: K *vizan* 'halászó-horog', S *viznal* 'horgászni': S *vižnan*, *viznan* id. (Wichmann, FUF. XVI, 208).

Az tehát kétségtelen, hogy a komi *pian*, *pijan*, *pijan* végső eleme eredetileg nem többesjel volt, hanem kicsinyítőképző. De hogy vehette fel egy kicsinyítőképzős alak a plurálisjel funkcióját? Nézetem szerint úgy, hogy a *pian* szó gyűjtőnévvé vált, elsősorban állatneveknél, már azért is, mert hisz pl. a hálnak, tyúknak, kutyának, disznónak egyszerre több kicsinye jön világra.

Arra a jelenségre, hogy miként lesz egyetlen személy nevéből gyűjtőnév, jó példa a német *Gesinde* szó, amelynek mai jelentése 'cselédség'. Alapszava az ófn. *sind* 'Fahrt, Heereszug'. Ennek származéka az ófn. *gisind* 'wer einen sind mitmacht', aztán 'Gefolgsmann', még a kfn.-ben is *gesint* (d). Az ófn. *gisindi*, kfn. *gesinde* jelentése már 'Reisegefolge, Kriegsgefolgschaft' (Kluge-Götze : Etym. Wb. d. deutschen Spr.).

Az orosz nyelvben bizonyos hímnemű szavak a többes nominativusban -ья végzetet kapnak, pl. брат 'fiútestvér': братья; камень: камéнья-'kő', стул 'szék': сту́лья, сук 'ág': сучья, уголь 'szén': уго́лья, зуб 'fog': зубья. Ezek eredetileg egyesszámú kollektívképzések voltak (l. Bere neker : Russische Grammatik 54, vö. még Vondrák : Vergleichende slavische Grammatik I, 510).

A latin nyelvben az ő-tövéű névszók végzete, -ā (ideur. *jugā* 'Joche'), eredetileg szintén kollektívképzés volt az -a nőnemképzővel, amely csak később vált a semleges o-tövek többesjelévé, tehát ideur. **jugā* jelentésatk. mintegy 'das Gejöchte' (Sommer : Lateinische Grammatik 350, 362; vö. még J. Schmidt : Die Pluralbildungen der idg. Neutra, Weimar, 1889, 20, 38. l.). Delbrück is írja: «Singularische Kollektiva streifen in ihrer Bedeutung nahe an den Plural, und so geschieht es denn, dass sie geradezu zu Pluralen werden» (Vergl. Syntax der idg. Sprachen 170).

2. A komi -an, udmurt -on igenévképző

Budenz (UA 188 és 250) összetett képzőként tárgyalta ezt az igenévképzőt, tehát a komi -a és az udmurt -o hangot benne jelentős elemnek tekintette, s azonosította a finnugor *p* képzővel, melynek megfelelője pl. a magyar -ó, -ő, s a finn -va, -vä igenévképző. Ezek után az -n elemet természetesen denominális névszóképzőnek tartotta.

Mielőtt ezt a kérdést eldöntenők, vizsgálat alá kell vonnunk a képző funkcióját. Ebben nyilvánul meg ugyanis a képző jelentése, illetve ez ad az alapszónak bizonyos jelentést.

Vizsgálatunk voltaképpen csak a komi nyelvre terjed ki, mert a képzőnek az udmurt nyelvbéli használatát kimerítően tárgyalta Medveczky Károly: *A votják nyelv szóképzése* c. munkájában (NyK. XLI. kötet és külön, s erre csak összehasonlításlal fogok hivatkozni szükség esetén). A dolgozat három főcsoportra osztja: A) Az igenév jelzői szerepe; B) Az igenév önálló főnévi

szerepe ; C) Az igenév a főcselekményhez fűződő időhatározó mellékmondatot pótol (természetesen határozóraggal). Azonban ezt a harmadik pontot, amire mindössze ugys csak két példája van, besorolhatta volna a B) pont alá.

Az A) pont négy részben tárgyalja azokat az eseteket, amelyekben 1. a jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés alanya ; 2. tárgya ; 3. helyhatározója ; 4. eszközhatározója.

A B) pontban 1. az igenév magát a cselekvést jelenti ; 2. a cselekvés eredményét v. tárgyát ; 3. a cselekvés eszközét ; 4. helyét.

Az A) 1. pontra nézve megjegyzi Medveczky, hogy ilyen példa kevés van. Nézetem szerint még az idézett két példa sem ilyen. Az egyik példa : *šion-duon murtjos* 'die Schmausfreunde'. Medveczky nyilván úgy értelmezte a kifejezést : 'ivó, evő emberek'. Azonban a MU U *duon* jelentése : 'Getränk' (Wichmann), *juon* 'ital' (Munkácsi), a *šion* 'Essen, Speise' (Wichmann), 'étel, ennivaló' (Munkácsi), összetételben : *šion-duon* 'Schmaus' (Wichmann) ; az előtag jelzője az utótagnak, tehát a. m. 'lakoma-emberek', 'lakoma emberei', 'lakomai emberek', szószerint : 'evés-ivás emberek'.

Az A) 2. pontban *džétš kiskon iskalde šot* 'jól húzó teheneket adj!' ; voltaképpen az 1. pontba való volna, mert a fordítás szerint a jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés alanya. Azonban mégis jó helyen van a példa, csak a fordítás helytelen. Igaz, hogy Wichmann Chrestomatiájában G *kiskîni*, J MU *kiskîni* 'ziehen, schleppen, reissen', de G *šikal kiskîni*, J *iskal kiskîni* 'melken', tehát *kiskon iskal* 'fejős tehén', s így a jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés tárgya. Érdekes, hogy Medveczky elkövethette ezt a hibát, pedig Munkácsi szövegeiből is közölte ugyanezt a kifejezést : *kiskon iskalän* (nála sajtóhibával : *iskalän* 'fejő tehénnel').

Áttérve most már a komi képző használatára, feltűnik, hogy az udmurttal ellentétben az -an képzős igenév cselekvő jelentésű is lehet : V *bïdman tor* 'növény' Fokos 138—140 (*bïdmîni* 'wachsen, aufwachsen', *tor* 'Gegenstand, Sache, Ding') ; V *burdeđan turun* 'gyógyító fű' Fokos 107 (*burdeđni* 'gesund machen, heilen' ; azonban úgy is fel lehet fogni az ilyen kifejezést, hogy a jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés eszközhatározója, tehát tk. 'gyógyításra való fű') ; P *džurtan-gag* 'weisser Holzwurm' (U *džurnis* 'zerfressen, zernagen, durchbohren', *gag* 'Insekt, Wurm') ; V U *kok-jukalan-višem* 'Rheumatismus' (*jukalni* 'spalten, spleissen, hacken', tk. 'lábszaggató betegség', de vö. U *kok-jukalem*, I *kok-jukalem* 'Beingicht, Podagra', V *li-jukalem* 'Gicht, Rheumatismus, li 'Knochen') ; V *kijšan-pon* 'Jagdhund' (*kijšîni* 'Jagd treiben, mit Fangen beschäftigt sein' ; de úgy is lehet magyarázni : 'vadászásra való kutya') ; V *va-kiskalan kebïla* 'vizet hordó kanca' v. 'yízfordásra való kanca' Fokos 57 (S L *kiskalni*, V *kiskavni* 'ziehen, schleppen') ; V *kiššan-tor* 'zerfallende Sachen' 67, 'Gegenstände, die herausfallen können' 66 (*kiššîni* 'fliessen, sich ergiessen, sich verstreuen, fallen, zerfallen') ; V *med kolan toris* 'das notwendigste Gerät' (S L *kolni*, V *kovni* 'nötig sein, vonnöten sein') ;

S L U *kulan mort* 'Mensch, der bald sterben wird, nicht lange lebt' (S L), 'sterblicher Mensch' (U), U *kulan-tor* 'der zum Sterben bereit wäre' (S L *kulni*, U *kuvniš* 'sterben'); V *loktan voi* 'die folgende Nacht' 58 (*loknj* 'kommen'); V *lomtišan pes* 'égő fahasáb' Fokos 99, 108 (*lomtišni* 'brennen'); V S L *pežšan tšipan* 'Bruthenne' (vö. S L *pežšiš tšipan* id., V S L *pežšini* '(intr.) schmoren, gar kochen, gar werden, gebäht od. gebrüht werden; brüten (Henne)'); V *porš pon kok ulin tai tuplašan torjas kolim* 'um den Schweinen (und) Hunden vor die Füße geworfen zu werden bleiben wir' 277 (*tuplašni* 'sich wälzen, rollen (intr.)'; V *tšuškan-zi* 'Wespe', 'darázs' UF 42 (*tšuškini* 'stechen (Insekt, Schlange)', *zi* 'Wespe' (P), 'Bremse' (L)); V *tšinedtšan-tor* 'füstölgő farakás (tk. dolog)' Fokos 97, (S *tšineťtšini* 'sich räuchern'); I *tšužan-vuž* 'Geschlecht, Stamm' (*tšūžni* 'geboren werden, wachsen', *vuž* 'Wurzel'); P *vatta'n-šor* (< **laikja'n-šor*) 'Wiegenstange; Brunnenschwengel' (vö. S L *laik munnj* 'sich biegen', *laikjalni* 'schwanken, wanken'; *šor* 'Sparren zum Aufhängen von etw. '); I *vežšan tē* 'veränderliches Wetter' (*vežšini* 'sich verändern, sich ändern, wechseln', I *tē* S Peč L Le *tēl* 'Wind'); V *mučd vetlan Mikēlaē* 'du, auf Erden wandernder heiliger Nikolaus' 263, 278 (*vetlini* 'gehen, fahren, wandeln' (I *gut vijan-tšak* 'Fliegenschwamm; Agaricus muscarius' (V S I *vinj*, L P *viņi* 'töten', *tšak* 'Pilz, Schwamm'; vö. m. *lēgy-ölő galóca*).

Önálló használatúvá vált melléknevek: S I *išman* 'scherzhaft, froh, fröhlich' (*išmini* 'mutwillig, ausgelassen sein, scherzen'); I *kulan* 'sterblich' (I *kūni*, S Peč L Le *kulni* 'sterben'); S L I *tujan*, P *tuja'n* 'tauglich (z. B. zum Militärdienst)' (*tuini* 'tauglich sein').

Főnévvé vált igenevek: I *bergan* 'Windmühle der Kinder' (vö. S *tēl-bergatš* id., U *va-bergaš*, V S L P *va-bergatš* 'Wasserwirbel', S L *bergalni* 'sich wenden, sich drehen'); V Peč L Le U *džinjan*, P *džinja'n*, S *ziňnan* 'Glocke, Kirchenglocke', P : 'Kuhglocke' (vö. L *žina kilē* 'es dröhnt, es klingt dumpf'); P *geglan* 'Rad, Wurfscheibe' (vö. *gegil* 'Kreis' (V S L), Rad (S L), Wurfscheibe (S L), *gegiltni* 'rollen (tr.; z. B. ein Rad, eine Kugel)'; V I U *laikan*, S Peč *laikjan* 'Wiegenstange (die Wiege ist an das eine Ende derselben gehängt)' (vö. S L *laik munnj* 'sich biegen', S L Peč *laikjalni* 'schwanken, wanken'; V L I U *laikid* 'schwankend, schaukelnd, biegsam'; udmurt *laikan* 'Wiegenstange; Tragbaum, Stange' Uotila : Syrj. Chrest. 108); U *pargan* 'Windmühle der Kinder' (*parginis* 'schnurren, surren, schnarren (z. B. kleine Mühle der Kinder neben dem Rauchfang)'); P *šilka'n* 'Schelle, Deichselschelle aus Messing' (vö. V *žilgini* (intr.) 'klingeln, klingen (z. B. Münzen in der Tasche)'; *šitan* 'Gesäss, der Hintere, After' (vö. udmurt *šitan* id., *šit* 'Notdurf verrichten, scheissen', *šital* 'scheissen, misten, die Notdurft verrichten', *šit* 'Dreck, Kot, Mist', komi *šit* id., S L *šitalni* 'seine Notdurft verrichten, scheissen'); V *tšuškan-poz* 'Wespennest', 'darázs-fészek' (V S L I P *tšuškini*, U *tšuški-nis* 'stechen', *poz* 'Nest'); V *tšin-petan* 'Schornstein' 24 (*petni* 'hinausgehen, aus-

gehen, herauskommen', *tšijn* 'Rauch'); V *tšinedtšan* 'füstölgő farakás' Fokos 97; I *vaťškan* 'Wachtel' (vö. *vaťškini* 'zu viel, übertreibend sprechen').

Befejezett cselekvésű igenév: V *jura lokte, jurbitan* (*jurbitem jura* 'eine Hochstehende kommt gesenkten Hauptes' 241 (vö. *jurbitem jura* 'gesenkten Hauptes' 242, *jurbitem jurnas sulališis* 'der gesenkten Hauptes dastand' 262; *jurbitni* 'sich verbeugen, beten'); P *koľa'n god*, V S L U *koľan vo* 'das vorige Jahr', U *koľan-voša* 'vorjährig' (vö. V S L *koľem voša* id.); V S L I, *koľan voi* U *koľan oi*, P *kola'n oi* 'die vorige Nacht'; I *koľan-tor*, U *koľan-tor* 'Überbleibsel, Reste, Überreste' (*koľni* 'bleiben, zurückbleiben, nachbleiben, übrigbleiben', *tor* 'Gegenstand, Sache, Ding'); U *olan-ar-lida* 'bejahrt, alt' (*ar* 'Herbst', V S L U *ar-lid* 'Alter', S Peč L *olni*, V P *ovni*, U *ovnis* 'leben; sein'); V *šuran-tor* (*šurem-tor*) *mu* 'megtalált föld' Fokos 138 (*šurni* 'geraten, kommen, sich finden'); vö. udmurt *gažan* 'kedvelt, kedves; szerető', *gažal-* 'kíván, kedvel, szeret' (Munkácsi 237).

Önállóan: I *koľan* 'übriggeblieben'; I *ezjan* 'entzündet' (*ezjini* 'sich entzünden, Feuer fangen').

Főnévvé válva: I *mīnan* 'Stoff, welcher die Farbe verloren hat' (*mīnni* 'sich befreien, sich losmachen, sich retten' (V S L U), 'verschiessen (v. d. Farbe)' (I U).

Műveltető jelentéssel: V *klopka-kilan keđžidnas* 'bei krachender Kälte', vö. m. *csikorgó hideg* (*gšijn klup-klop* 'das Fenster (macht) schwipp und schwupp' 309 (<ороз хлоп), *kilni* 'hören'); V S L I U *gut-kulan-tšak*, P *gut-kuva'n-tšak* 'Fliegenpilz, Agaricus muscarius', S Peč L Le *kulni*, V P *kuvni*, U *kuvnis* 'sterben'); V S *pedan-višem* 'Asthma', tk. 'fullasztó betegség' (*pedni* 'ersticken' (intr.), 'ausser Atem kommen'); S U *ušalan-višem* 'Fallsucht, Epilepsie' (*ušni* 'fallen', S *ušalni*, U *uša'vnis* (frequ.) 'oft fallen', *višem* 'betegség').

Főnévi használattal: U *gut-kulan* 'Fliegenpilz, Fliegenschwamm, Agaricus muscarius' (*gut* 'Fliege'); vö. udmurt S *kut-kulon-gubi* id., G *pič-kulon-turin* 'balhaölő fű' Munkácsi 224; továbbá Beke: Búfelejtő és társai (Nyr. XLIII, 11).

Szenvedő jelentésű igenevek: V *kesjedlan mort* 'Diener, Mann, der Gänge machen kann' (*kesjedni* 'auf einen Botengang schicken (z. B. eine Magd)'; U *ňakalan-turun*, P *ňimaša'n-turu:n* 'Klee (Kinder saugen daran)' (U *ňakavnis*, P *ňima'sni* 'saugen'); I *pěžšan tšipan* 'soeben ausgebrütetes Küchlein' (*pěžšini* 'brüten (Henne)'; *mi.tšedan-tor* 'was zu schmücken ist (?)', (V), 'was (mit Farbe) anzustreichen wäre' (S) (*mi.tšedni* 'schön machen, verschönern; anstreichen, färben'); V *nomsašan-tor* 'Süssigkeiten' (*nomsašni* 'besondere Gelüste haben (Schwangere)'); AV *šojan-tor* UF 40, S *šoyan-tor* 149 'ennivaló'; 'Speise, Futter' (V I U), 'Lebensmittel' (I U) (V I *šoini*, U *šoinis* 'essen, fressen'); V *pirtan-tor* 'fogadott fiú' (*pirtni* 'hineinführen, hineintragen'); V *šuan-tor* 'Gerode' 276 (*šuni* 'sagen'); V *veļpan-tor* 'Geklatsch' (*veļpmi* 'tadeln'); V *etikli tuvkan-tor*, *da međli zurgan-tor* . . . *koľim* 'um von einem gestossen, und vom

anderen geschoben zu werden blieben wir' 277 (vö. S *tulgini* 'stossen (z. B. mit einem Stock, einer Stange, S *tulkni*, L *tulkni* (mom.) 'stossen (mit einem Stock, der Faust)'; V *zurgini* 'stossen, hineinstossen').

Ide soroljuk a *kil* 'Wort' szó összetételeit: S L *berdan-kil*, V *berdan-kiv*, I *bèrdan-kì* 'Wehklage' (vö. U *berdem-kiv* 'Klagelied', V S L *berdni*, U *berdni* 'weinen'); S L *šilan-kil*, V *šilan-kiv*, I *šilan-kì*, VU U *šilan-kiv* 'Lied, Gesang' (S L *šilni*, V P *šivni*, U *šivni*, I *šini* 'singen'); S *moïdan-kil* 'Mäi chen' (vö. V *moïd-kiv*, S *moïd-kil* id., *moïdni* 'Märchen erzählen', udmurt G *mađ* 'találós-mese', K *mađ* 'mesél, elbeszél, regél', *mađon* 'mese, elbeszélés, monda, rege, példa-beszéd'; K *mađisk-*, S *mađk-*, M *mažk-*, G *mažišk-* 'találós-mesékkal mulat, találós-mesét fölado-gat és megfejt, mesélget', S *mađkon*, G *mažiškon*, M *mažkon*, S *mađkon-kil* 'találós-mese'); S *neđan-kil*, V *neđasan-kiv* 'Rätsel' (V S *neđni* 'Rätsel aufgaben', V *neđ-kiv*, S Peč *neđ-kil* 'Rätsel'); U *teđettšan-kiv* 'Rätsel' (vö. U *teđšini*, *teđtšini* 'ein wenig sichtbar od. ersichtlich sein, Bekannt-schaft, Umgang haben'); V *šogšan kiv* 'bánatos szó' Fokos 134 (*šogšini* 'betrübt od. traurig sein, trauern'); vö. még *berdan-tor* 'síró dolog, sírás' Fokos 134.

Főnév válna: V S *juvan*, P *juva'n* 'Getränk, Trank', udmurt *juon* 'ital', eredetileg: 'innivaló' (komi *junì* 'inni', udmurt G *juñni*, J *juini*, *juini*, MU *d'uiñi*, U *d'uiñi* id.; vö. komi I *juem* 'Getränk, Trank'); V VU S L I U *šojan*, P *šoja'n*, S *šova'n* 'Speise; Futter', eredetileg: 'ennivaló' (*šoini* 'essen, fressen'), AV *juan-šojan* UF 60, V *šojan-juan* Fokos 93 'étel-ital', udmurt G MU *šion-d'uon* 'Schmaus'; vö. komi V S U *šojem*, S *šovem*, I *šojem* 'Essen, Fressen', V *tšeskiđ šojem-juemgi* 'süss ass ich und trank ich' 276, szó szerint: 'édes étel-em, italom'; S *kışan* 'Kleider, Anzug, Kleidung' (I *kışni*, U *kışni* 'anziehen'); S *ti-kutan* 'Geländer (z. B. an der Brücke)' (*ki*, S *ki*, *ti* 'Hand', *kutni* 'halten, ergreifen, fassen, fangen'); U *panan*, P *pana'n* 'Aufzug, Zettel (beim Weben)' (*panni*, U *panni* 'anscheren, anzetteln'); P *pešva'n* 'Probe (v. Flachs od. Hanf)' (*pešvini* 'betrachten, probieren, prüfen'); *petškan* 'Haar od. Wolle zum Spinnen (I), Gespinnst (U)' (I *petškini*, U *petškini* 'spinnen'); V L U *puan*, P *puva'n* 'Kochspeise, Suppe' (V U P), 'Kochzubehör (für eine Waldfahrt)' (L) (*puni*, U *puni* 'kochen, siedén'); L *pušan* 'Koch-zubehör (für eine Waldfahrt)' (*pušini* 'kochen, siedén'); I *šeralan* 'Schnitt (des Kleides), Zuschchnitt' (S L *šeralni*, I *šerōni* 'schneiden, zuschneiden'); V S *vursan* 'zu nähende Sachen' (V *vursini* 'mit Näherei beschäftigt sein').

A jelzett szó a *cselekvés eszközhatározója*: V *iťškan-tor* 'kasza' Fokos 140, (*iťškini* 'mähen'); V *sartas-jukalan-purt* 'Kienspanmesser (S L *jukalni*, V *jukavni* 'spalten, spleissen, hacken'); I *keđžan-kuda* 'Saatkorb' (*keđžni* 'säen, besäen'); S L *kiban-bi*, P *kiba'n-bi* 'Feuer beim Fischen mit der Fischgabel' (S L P *kibni* 'bei Kienspanfeuer mit der Fischgabel fischen'); V *kiišan pištšal* 'vadászpuska' (*kiišini* 'Jagd treiben, mit Fangen beschäftigt sein'); U *kiišan zavęđ* 'Fanggeräte'; S I *kisman-keł*, U *kisman-kev* 'Leine an der Zugangel

(*kışkını* 'ziehen, schleppen'); AV *lebalan paškem* 'szárnyas ruha' (S L *lebalni*, V *lebarni* 'fliegen'); V *lišan kelui* 'lövőeszköz' Fokos 109 (*liini* 'schiessen'); V *biđ lišan tor* 'minden lövő dolog' 101; S *letsan-vez*, L *letsan-vez* 'Sehne am Bogen zum Schlagen der Wolle' (*letsini* 'schlagen'); S *letsan-vudž*, L *letsan-vudž*, Le *letsan-vudž* 'Bogen zum Schlagen der Wolle'; V S L U *mišsan-doz*, P *mišsa-n-doz*, S L *mišsan-tšuman* 'Waschbecken' (*miššini* 'sich waschen'); S *mort-natškan neš* 'emberölő sulyok' UF 113 (*natškini* 'erstechen, abstechen, schlachten, töten (Tiere)'; V *juras novlan-tor* 'fejére való sapka (tk. a fejen viselő dolog)' Fokos 93; (S Peč L *nollini*, V *novlini* 'tragen, schleppen'); P *narja-n-kiv* 'an der Flachsbreche das bewegliche Holz, das den Flachs bricht' (*narjalni* 'brechen (Flachs, od. Hanf)', S Peč L *kil*, V U P *kiv* 'Zunge'); P *narjan-vašš* 'bei der Flachsbreche die Bretter, zwischen welchen eine bewegliche Handstange angebracht ist, die den Flachs bricht' (S *stan-lašš* 'Unterlags-holz (Kufe) am Webstuhl'; Peč Le *petškan-pu* 'Holz, an welches die Wickel befestigt wird' (Peč); 'ganzes Spinnergerät (mit Sitz und Holz für die Wickel)' (*petškini* 'spinnen'); P *petška-n-vašš* 'der Teil des Spinnergerätes, worauf man sitzt'; S *nán-pežalan žir* 'kenyérsütő lapát' UF 102 (*pežalni* 'ausbacken, braten, kochen'); S *nán-pežasan žir* id. UF 111 (*pežasni* (intr.) 'backen, ausbacken, braten, gebacken usw. werden; mit Backen beschäftigt sein'); I *piran-ebes* 'Tür des Eingangs' (*pirni* 'hineingehen'); V *pirttsan-gižed* Fokos 122, 132, p. *niga* 124 'keresztelő írás, anyakönyv' (*pirttsini* 'getauft werden'); S *sur-puan keš* 'sör főző merítő edény' UF 124 (*puni* 'kochen, sieden'); S *sur-puan pert* 'sör főző üst' UF 130; P *suva-n-džek* 'runder, hohl gemachter Klotz, worin ein Kind (das noch nicht geht) stehen und auf dem Querholz sitzen kann' (P *suva-vni*, S L *sulalni* 'stehen'; vö. udmurt M *silni*, G *silni* id.); V *širt-tšan šert* 'huroknak való fonal' (*širttsini* 'hurkot csinál' Fokos 47, vö. S Wichmann *širkni* 'eine Schlinge machen'); V *paš-tšiškan-lis*, I *paš-tšiškan-lis* 'Ofenbesen' (*tšiškini* 'fegen, kehren, wischen, abwischen, reinigen', *lis* 'Nadelbaumzweig(e); Ofenbesen'); I *bi-vartan-kert* 'Feuerzeug' (*vartni* 'dreschen, schlagen', *kert* 'Eisen'); *bi-vartan tšak* 'Zunder, Feuerschwamm' (*tšak* 'Pilz, Schwamm, Zunder'); S *vartan-šat* 'Klöppel am Dreschflegel' (V Peč I U *šait*, S Peč L Le P *šat* 'lange Rute, dünne Stange'); V *sapeg vuran tšetina* 'csizma-varró sörte' Fokos 100 (*vurni* 'nähen'); V *vuršan-pali tša* 'Nähramen' (*vuršini* 'mit Nähen beschäftigt sein').

Főnévi használatukban eszköznévvé vált igenevek: U *biškan* 'Eishacke mit langem hölzernen Stiel' (*biškiniš* 'stechen, hineinstossen, bohren'); I *ėšan* 'schief in die Erde geschlagener Pfahl zum Hängen des Kessels über das Feuer' (*esni* 'hängen (tr.), aufhängen'); U *igan* 'lange Stange, womit an den Baum geklopft wird, damit das Eichhörnchen sichtbar wird' (*igniš* 'mit einer langen Stange an den Baum klopfen, damit das E. sichtbar wird'); V S L I *jigan*, U *igan*, P *iga-n* 'Riegel, Vorschieber (zum Verschliessen der Tür)' (vö. U *iged* id., S L *jignalni*, U *ignavniš*, P *igna-vni* 'verschliessen, verriegeln');

V *tšag-jukalan* 'Kienspanmesser' (S L *jukalni*, V *jukavni* 'spalten, spleissen'); L U *keran* 'schmale und konkave hackenartige Axt, mit der man Rillen, z. B. in einen Pfahl hauen kann', U *padēs-keran* 'Axt, mit der man viereckige (würfelförmige) Vertiefungen in einen Pfahl hauen kann' (*padēs* 'Säule, Pfeiler, Pfahl', vö. S L *keralni* 'hauen, abhauen, hacken', L *kerēdni* (z. B. Holz) hauen lassen'); V *šir-kijan*, P *šir-kija'n* 'Mausefalle' (*kijini* 'fangen'); *kokan* 'Erdhacke' (V S), 'der Erdhacke ähnliche Axt zum Aushöhlen von Holz' (U) (V P *kokni*, U *kokniš* 'hacken (mit der Erdhacke)'; V S L *kuran*, P *kura'n*, I *kurjan* 'Rechen, Harke' (vö. S L *kuralni* 'zusammenharken'; V S I P *kurtni* 'harken, rechnen'); P *kušta'n* 'Erdhacke' (*kuštini* 'kahl machen'); U *ur-lian* 'Eichhornflinte' (Wichmann), V *ur-lijan* 'mókuslövő (puska)' UF 199 (V S Peč L I *lijni*, U *liniš*, P *vijni* 'schiessen, erschliessen'); P *mašta'n* 'Hacke, womit Fleisch, Kohl, usw. zerstückelt, zerstoßen wird' (*maštini* 'hacken, zerhacken (z. B. Graupen)'; P *or-đžin-novja'n* 'Schurz (z. B. der Handwerker) (V *nol-* 'herbringen', P *novjini* 'tragen, schleppen'); P *narja'n* 'Flachs-, Hanfbreche' (S L *narjalni* 'brechen (Hanf od. Flachs)'); U *ožētšān* 'Bohrer' (*ožētšāniš* 'ein Loch bohren (mit dem Bohrer ins Boot)'); V S L P *petškan* 'Spinngerät' (V L P), 'ganzes Spinngerät (mit Sitz und Holz für die Wickel)' (S) (*petškini* 'spinnen'); *pedan* 'Ofentür; Riegel, Sperrholz' (V I), 'Deckel (des Korbes)' (I); P *gor-peda'n*, V L U *pātš-pedan* 'Ofentür' (*pedni* 'zumachen, schliessen (tr.)'); *peļan* 'Pfeife, Rohrpfeife' (V); 'eine röhrenstengelige Pflanze (U), röhriger Stengel der *umra*-Pflanze' (P), P *peļāsa'n* 'Pfeife aus dem Stengel der *umra*-Pflanze' (S L *peļalni* 'blasen', *peļāšni* 'id., auf der Pfeife blasen'); V *reṃ-peštan*, VO *reṃ-pestan* 'Spiegel' (alapszó?; *reṃ* 'Farbe' (I), 'helle, schöne Farbe' (P); P *piksa'n* 'Pfeife (zum Pfeifen)' (*pikšini* 'pfeifen'); V S L U *rektan*, P *rekta'n* 'Haspel, Weife, Garnwinde; P auch: Strähne, Gebinde, Garn'; V *tiļa-rektan paš-kemaš* '(sie haben) Kleider wie die Schwen-denbrenner' (*rektini* 'ausräumen, ausleeren, entleeren, leeren', V *tiļa r.* 'eine Schwende roden'); V *šinān*, P *šina'n* 'Kamm'; 'gereben' Fokos 83; I *šinni* 'kämmen'; vö. udmurt MU *šināni*, G *šināni* 'kämmen', MU *šin*, G *šin* 'Kamm'); V *sulān* 'Schnauze (Nase und Mund mit Lippen)' (*sulni* 'schneuzen, aus-schnauben; sich schneuzen'); *šargan*, P *šarga'n* 'Pferdeklapper' (V S L I P), 'Klapper als Scheuche im Gemüsegarten' (P); 'Pferdeschelle, Schelle (Kinderspielzeug)' (S); 'Spielmühle der Kinder' (L P); 'Kehlnorpel, Kehlröhre' (U), (*šargini*, U *šarginiš* 'krachen, knistern, prasseln' (V I U), 'klappern, schnarren (Pferdeklapper)' (S), 'rumpeln, poltern (Karren)' (L P); S L *šektan*, P *šekta'n* *šekta'n* 'platter, grosser Pfriem zum Flechten (od. Flickern) der Bastschuhe' (*šektalni* '(Bastschuhe) flechten' (S P), 'flickern' (L P); vö. udmurt *šiktan* 'bocskorfonásra való horgas, ár-féle eszközü', *šikt-* 'bocskort fonni', *šiktal-* 'bocskort fonogatni; kijavítgatni, foltozni' (Munkácsi 454); P *šerdja'n* 'Schwinge' (*šerdjini* 'schwingen, worfeln (Getreide)'; V I U *širan* 'Schere, Schafschere' (*širni* 'scheeren, beschneiden, schneiden'); P *po-talan* (<* *pod-t.*)

'Tritt am Webstuhl' (vö. S *pod*, VU *doid-p.*, P *dođ-p.* 'Schlittenfessel'; a *pod* eredeti jelentése 'láb' volt, vö. udmurt MJ MU *pid*, G *pîd* 'láb'; komi VSLUP *poden*, VU *podeñ*, I *poden* 'zu Fuss'; I *podena*, P *podëna-mort* 'Fussgänger'; S *ta'alni*, L *ta'a'lni*, V *ta'avni*, U *ta'a'vniš*, P *ta'a'vni*, I *ta'loni* 'treten, nieder-treten, zertreten, (mit den Füßen) stampfen'; tehát *po-talan* a. m. 'lábnyomó, -taposó, lábitó'); V S L U *toman*, I *toman* 'Schloss' (vö. V *tomlašni*, U *tom-la'sniš* 'zugehen (Tür); sich (im Zimmer) einschliessen'; V *tomlavni*, U *tomla-v-niš* 'schliessen, zumachen, zuschliessen, verschliessen'; vö. udmurt U MU J M G *tuŋgon* (Wichmann), K *toŋgon* (Munkácsi) 'lakat' (a két alak viszonyára vö. Uotila : Zur Gesch. 242); V *bukva-tšëlan* 'Kohlrübenscheibe' (vö. S *kušman-tšëles* 'Rettichscheibe', *šortni-tšëles* 'Rübenscheibe', VO *tšëlavni* 'mit dem Messer in Stücke schneiden (bes. Gemüse, Kartoffeln)'; *tšipsan* 'Rohrpfeife' (S L I U), 'Weidenflöte, Holzpfefe' (S), 'Pfeife' (I U) (*tšipsini* 'piepen', S *tšipsašni* 'auf der Pfeife blasen, pfeifen'); I *ki-tšiškan*, U *ki-tšiškan* 'Hand-tuch', I *nir-tšiškan* 'Taschentuch' (I *tšiškini*, U *tšiškiniš* 'fegen, kehren, wischen, abwischen, reinigen'; vö. V VU S L Le *tšišjan*, P *tšišja'n*, Peč I *tšišjan* 'Tuch (Kopf- usw.)' (V P I), 'Kopftuch' (VU S L Le P Peč), 'Halstuch' (Peč), VU *nosevęi tš.* 'Taschentuch, V *kuž-tš.* 'Handtuch' (*kuž* 'lang'); (vö. udmurt *tšutškon*, *tš.-kisät* 'törülköző kendő', S *tšutšk-* 'törülközni, megtörül-közni'); V S L *vartan*, P *varta'n* 'Dreschflegel', udmurt Wied. *tyl vorton* 'Feuer-stahl'; komi *vartni* 'dreschen; schlagen'; P *vatška'n* 'Peitsche' (*vatškini* 'schlagen'); *viđžan*: I *egir-v.* 'Feuerherd' (*e.* 'glühende Kohle'), S L *is-teg-v.* 'Schachtel für (grosse) Streichhölzer', S U *jem-v.*, I *jem-v.* P *jem-vidžan* 'Nähnadelbüchse', S *maideg-v.* (*o: maideg-v.*) 'Seifendose', V *šelem-v.* 'des Her-zens Erhalter' 160, U *tabak-v.* 'Tabaksdose', P *turun-viđžan* 'Heuschaber' (*vidžni* 'halten; bewahren, hüten'; vö. udmurt *vožon*, *vožon* 'vlminek tartója, edénye', S *vož-*, M *vož-*, G J K *vož-* 'tart (vhol valamit); fönntart, óv, őriz, véd'); I *viđž-lišan* 'Spiegel' (vö. I *vižlini* 'probieren, versuchen; befühlen, betasten; *viđžloni* 'besehen, betrachten'); *vorsan* 'Harmonika' (S L); 'Instru-ment' 235 (V) (*vorsni* 'spielen, sich belustigen'); I *voštan* 'Schlüssel' (*voštini* 'öffnen, aufmachen'; vö. udmurt G MU *ušton* 'Schlüssel', MU *uštini*, G *uštini* 'öffnen').

A jelzett szó a *cselekvés helyét* fejezi ki; az összetétel utótagja az *in* hely' szó: V *geran-in* 'szántóhely, ahol szántanak' Fokos 116 (*gerni* 'pflügen'); S *inalan-in* 'Platz, an den man etw. legen od. wo man etw. verkaufen kann'; V *itškan-in* 'rét' Fokos 140 (*itškini* 'mähen, abmähen'); U *kelalan-in* 'Furt' (*kelalni* 'waten'); S *kelman-in*, V *kemman-in*, I *këiman-in* 'Betstelle' (S L *kelmini* V *kemmini*, *kevmiñi*, I *këimiñi* '(zu Gott) beten; flehen, bitten (Menschen um etw.)'; V *kerašan-in* 'Hackplatz' 38 (*kerašni* 'mit Hauen beschäftigt sein, hauen'); I *ketedan-in* 'Flachsröste (Ort, Stelle)' (*ketedni* 'nass machen, nassen, durchnassen'); L *koitan-in* 'Ort der Balz, Balzplatz (*koini* 'balzen'); V *olan-in* 'lakóhely' Fokos 141, P *ova'n-in* 'Wohnung', U *bur ola'n-in* 'guter Wohn-

platz, -ort' (S Peč L *olnĭ*, V P *ovnĭ*, U *ovnis* 'leben; sein'; vö. udmurt *ulon-intĭ* 'lakóhely, tartózkodás helye', *ulon-duñne* 'az emberek lakta világ, föld', *ulon-azbar* 'lakó udvar', *ul-* 'él; lakik; van, létezik'); V *jĕĭjas-olan-in* 'Tollhaus' (*jĕĭ* 'dumm, einfältig, unvernünftig; wahnsinnig, blödsinnig; dummer od. blödsinniger Mensch'); V *piran-in* 'Eingang' (*pirnĭ* 'hineingehen, ein-, hinein-treten'); S *nĭl-ſetan-in*, V *nĭv-ſetan-in*, U *nĭv-ſeta-n-in* 'Haus, wo Polterabend (Mädchen, Knaben, Bräutigam, Bewirtung, Tanz) gefeiert wird'; (*ſetnĭ* 'geben, austeilen, verteilen, abgeben, übergeben, überliefern'); I *ſib-dan-in* 'untiefe Stelle' (*ſibdĭnĭ* 'steckenbleiben, sitzenbleiben (z. B. Fuss im Morast, U: auch Boot)'); V *ſĭlan-in* 'Singplatz' (S L *ſĭlnĭ*, V P *ſĭvnĭ* 'singen'); S *jur-ſujan-in* 'Zufluchtsort, Hütte' (*ſuĭnĭ* 'einstecken, hineinstecken, (wohin) stecken, hineinstessen'); U *ſoĭttſan-in*, S *ſottſan-in*, L *ſoĭttſan-in*, I *ſoĭttſan-in* 'Ruheplatz, Ruhestätte, Ruhestelle' (V *ſoĭttſĭnĭ*, U *ſoĭttſĭnĭs* S *ſottſĭnĭ*, L *ſotſĭnĭ*, I *ſoĭttſĭnĭ* 'ruhen, ausruhen, sich erholen, Ruhe halten'); V *užan-in* Fokos 17, *užlan-in* 10 'hálószoba', V S I U *užan-in* 'Schlafplatz, Schlafstelle Nachtquartier; Bett' 314 (*užnĭ* 'schlafen, übernachten', *užlĭnĭ* (frequ.) 'schlafen, zu schlafen gehen (z. B. mit jemandem); übernachten; vö. udmurt *ižon-kenas* 'hálókamra', *iž-* 'aludni' Munkácsi, J *ižnĭ*, *ižĭnĭ*, G *ĭžĭnĭ* id. Wichmann); S *veletſan-in*, I *veletſan-in* 'Schulstube' (S), Schule (I) (V Peč *veletſĭnĭ*, S *veletſĭnĭ*, I *veletſĭnĭ* 'lernen, studieren; in die Schule gehen'); I *viđžan-in* 'Aufbewahrungsstelle', S *vel-meſ-viđžan-in* 'Weideland; Stall' (*vel* 'Pferd'; *meſ* 'Kuh', V *vev-meſ* 'Vieh', *viđžnĭ* 'halten, bewahren, hüten (z. B. Kühe-Pferde)'); S *va volan in* '(olyan) hely, ahová víz jön' UF 124, V *va-volan-inĕ* *va volas na* 'an seine Stätte kehrte das Wasser schon zurück' 183 (*vonĭ* 'kommen'; *volĭnĭ* '(irgendwohin) kommen, ankommen'); V S L I U *vorsan-in*, P *orsa-n-in* '(Ort für) Volksbelustigung' (V S L I *vorsnĭ*, U *vorsnĭs*, P *orsnĭ* 'spielen, sich belustigen'); S *vuđžalan-in* 'Übergangsstelle (im Fluss), Überfahrt (Stelle)' (*vuđžnĭ* 'überschreiten, hinüberfahren (über Wasser, einen Fluss)').

Az *in* szó az összetételekben nem mindig jelent helyet, hanem szinte képzővé válva, elvont jelentésűvé teszi előtagját: U *pukan-in*, S *voj pukan in* 'Abendgesellschaft der Jugend mit Handarbeit' (U *puknĭs*, S *voj-puknĭ* 'in der Abendgesellschaft der Jugend mit Handarbeit sitzen', S L *pukalnĭ*, U *puka-vnĭs*, I *pukōnĭ* 'sitzen': I auch: sitzend plaudern'; vö. udmurt *pukon*, 'szék, ülés, ülőhely; üldögélés, üldögélve való nyájas beszélgetés'; S *pukon-korka* 'az ifjúság mulató háza; fonóka, fonóház'; *puk-* 'ül'); V *nĭv-ſetan-in*, U *nĭv-ſeta-n-in* 'Polterabend'.

Határozóraggal: S *džolláſan inĭs*, *maťſáſan-inĭs* *dugdisnĭ* 'abbahagyták a džol'-dobálást, a labdázást' UF 110 (SK *džollaſnĭ* 'das Knöchelspiel spielen', V Peč I U P *maťſ*, S *meťſ* 'Ball' (az oroszából); V *meſ liſtan-inĭs* 'vom Kuhmelken' 19 (*liſtĭnĭ* 'melken'); U *voas vera-lan-inĭs* 'megjön a vadászatból' UF 224 (*veralnĭ* 'Jagd, Wildfang betreiben, jagen, auf der Jagd sein', *ver* 'Wald').

Más helyet jelentő szóval: V *premišlāitan mesta* 'vadászterület' Fokos 102 (orosz *место* 'hely'); V *tšužan-mu* 'Vaterland, Heimatland' (*tšužni* 'gebo-
ren werden; wachsen, anwachsen', *mu* 'Erde; Acker, Feld; Land, Gegend';
KV *loktan tuijs* 'der Weg, den sie gekommen waren' FF 441 (*lokti* 'kommen'
V *lebalan viļištān* 'a magasból, ahol repült' Fokos 138 (*lebalni* 'fliegen').

Főnévi használatban: V *eđžes-petan* 'Tür' 24 (*eđžes* id., *petni* 'hinaus-
gehen, ausgehen, herauskommen'); V *tšijn-petan* 'Schornstein' 24 (*tšijn* 'Rauch');
S Peč L Le *pilsan*, V *pivsan*, I *pisan* 'Dampfbadestube'; V U még: 'Wald-
hütte der Jäger, Hütte auf einer fernliegenden Wiese', V *ver-pivsan* 'Waldhütte'
51 (S L *pilšini*, V P *pivšini*, I *pišini* 'sich baden (in der Dampfbadestube)';
V *voj-pukan*, P *pukava'n* 'Abendgesellschaft der Jugend mit Handarbeit';
vö. I *pukalem*, V *voj-pukalem* id., V *pukem*, *pukalem* 'esti társaság, mulatság'
Fokos 12 (*voj* 'Nacht'); S L *jur-šujan* 'Zufluchtsort, Hütte' (vö. V *jur-šujed*
id.; V S L I P *šujni*, U *šujnis* 'einstecken, hineinstecken, (wohin) stecken,
hineinstossen'; U *vačtšan* 'Tränke (Platz)' (*vačtšini* 'tränken (Vieh mit
Wasser)'); S *vejalan* 'Stelle, wo man leicht einsinkt' (*vejni* 'sinken, versinken,
einsinken, niedersinken, zu Boden sinken, untergehen, ertrinken').

A jelzett szó a *cselekvés idejét* fejezi ki: V U *jugdan-kad* 'Zeit des Tages-
anbruchs' (*kad* 'Zeit', *jugdini* 'tagen, hell werden'); V S L *keđžan-kad* 'Säzeit,
Saatzeit' (*keđžni* 'säen, besäen'); U *pendan-kad* 'Abenddämmerung' (*pendini*
'dunkel, finster werden, sich verdunkeln, sich verfinstern'); U *pivsan-kad*
'die Zeit um 7—8 Uhr abends (eig. die Zeit des Badens)' (S L *pilšini*, U *piv-
šini* 'sich baden (in der Dampfbadestube)'); S *tšettšan-kad*, P *tšettšan-kad*
'Zeit des Aufstehens' (*tšettšini* 'aufspringen; aufstehen'); U *suvtan-kad* 'Zeit
um ugf. sechs Uhr am Morgen' (S L *sultni*, U *suvtnis* 'stehenbleiben, halt-
machen; aufstehen; erwachen, aufwachen'); P *voda'n-kad*, S U *vodan-kad*
'Zeit des Zubettgehens' (*vodni* 'sich legen, sich niederlegen, sich hinlegen;
sich schlafen legen'); V *vundan-kad* 'Erntezeit' (*vundini* 'schneiden, abschnei-
den; (Getreide) schneiden, ernten').

V *getrašān-pera* 'nősülés ideje' UF 53 (*pera* 'Zeit, Zeitpunkt' (az orosz-
ból), *getrašni* 'sich beweiben, heiraten'); V *iškan-p.* 'Zeit der Heuernte,
Heuerntezeit' (*iškini* 'mähen, abmähen'); P *keđža'n-pera* 'Säzeit, Saatzeit';
V *kirsasān-pera* 'Brunstzeit' (V *kirsašni* 'brünstig od. läufig sein, brunsten
(Tier)'); V S L *vundan-p.*, P *vunda'n-p.* 'Erntezeit'; V *vuršan-p.* 'die Zeit,
wo (die Kleider) genäht werden mussten' 29.

V U *ji-kilalan-dir*, L *ji-kilalan-dir* 'Zeit des Eisganges' (*dir* 'lange
Zeit; lange', S L *kilalni*, V *kilavni* 'stromabwärts treiben (intr.)'); V S L
jugdan-dor, P *jugda'n-dor* 'Zeit des Tagesanbruchs' (*dor* 'Rand; Ufer'); V S L
U *pendan-dor*, P *penda'n-dor* 'Abenddämmerung'.

V S *tšužan-lun*, P *tšuža'n-vun*, U *tšužan-lun* 'Geburtstag'; V S *viđžē
piran lun* 'letzter Tag vor den Fasten'; vö. *viđžē pirem* id., 'Butterwoche,
Fastnachtwoche' (*viđž* 'die Fasten', *pirmi* 'hineingehen, ein-, hineintreten');

V *niv-sétan rítę* 'am Abend vor der Hochzeit' (S Peč L Le *nıl*, V U P *nıv* 'Tochter; Mädchen', *šetni* 'geben').

Az igenév a *cselekvést vagy a cselekvés eredményét* fejezi ki: I *izan*, P *iza'n* 'Mahlen' (*izni* 'mahlen'); I *karan* 'Machen, Tun' Wichmann—Uotila Wbuch 396 (V S Peč L Le P *kerni*, I *karni*, U *karnis* 'machen, tun'); L *ludan*, P *vuda'n* 'Krätze, Jucken' (V S L I *ludni*, P *vudni* 'jucken (intr.)'; vö. V S U *ludem*, I *ludem* 'Krätze', I U auch: 'Jucken'; vö. udmurt *lidon* 'viszketegség, rüh', *lid-* 'viszket' Munkácsi); P *ova'n* 'Leben', V *bur olan* 'gutes Leben'; I *šeralan* 'Zuschneiden' (*šerni* 'schneiden', S L *šeralni*, I *šerōni* 'zuschneiden'); V *gort-ve, tšan* 'koporsócsinálás' Fokos 93, 96 (*ve, tšan* 'machen, tun, verfertigen, bereiten'); L I *višan*, P *viša'n* 'Krankheit' (L P), 'eine Art Epilepsie' (I), L *biša-v.* 'hitziges Fieber', tk. 'tűzes betegség', L P *jur-v.* 'Kopfschmerzen', L P *kıngem-v.* 'Magenkrankheit', L P *kos-v.* 'Kreuzschmerzen', L P *omel-v.* 'Syphilis', tk. 'rossz betegség', vö. m. *rossz-seb*, komi L P *piñ-v.* 'Zahnschmerz'; vö. V S U *višem*, I *višem* 'Krankheit', V S U *bia-v.*, I *bia-višem* 'hitziges Fieber', U: 'id., Typhus', stb., *višni* 'krank sein, schmerzen'; vö. udmurt *višon* 'betegség, kór', *viš-* 'fáj, beteg lenni, betegeskedik'); P *orsa'n* 'Spiel', vö. V S L U *vorsem*, I *vorsem*, P *orsem* id. (V S L I *vorsni*, U *vorsniš*, P *orsni* 'spielen, sich belustigen'); V L I U *vuran* 'Nähen, Näherei', V S *vursan* 'Näherei' (*vurni* 'nähen', *vuršini* 'mit Nähen beschäftigt sein').

Raggal és névutóval: V *kor geraniš eštis bat* 'als der Vater fertig gepflügt hatte' 92 (*eštini* '(mit etw.) fertig werden, fertig od. vollendet werden (Arbeit)'); V *pıvšan berin* 23 'nach dem Bad' (vö. *pıvsem berin* id. 22); V *neitisni sijes kulan vijedž* 'sie schlugen ihn bis zum Sterben (d. h. halbtot)' Wbuch 375 U *neiti-sniš sije kulan dorędž* id. 402; V *Siktil dor me ved puki Ež-vaę petkedan vijin* 'ich setzte mich hin wie am Ufer der Sysola, die eben in die Vyčegda stürzen will' 259 (*petkedni* 'hinausführen, herausführen, ausführen').¹

Az *-an* képzős igenév származéka az *-ana* képzős igenév, melyet Wichmann említ először a Studienreise-ben (26), s amely az udmurt *-ono* képző megfelelője. Mivel ez a képző elég ritka, érdemesnek tartom a feldolgozott szövegekben előforduló adatokat teljes számban közölni: V *kır-keř dor me ved puki k i r a n a vijim*, *řiva-dor me ved puki b u ř d a n a vijim*, *va-vıv klap me ved puki veę j a n a vijim*, *va-bergatš me ved puki b e r g e ř t š a n a vijim* 'ich setzte mich hin wie ein steiles Ufer, das niederstürzen will, ich setzte mich hin wie ein sandiges Ufer, das gleich weggespült wird, ich setzte mich hin wie ein

¹ Valószínűleg *-an* képzős igenevek voltak eredetileg a következő szók is, melyek alapszava nincs meg, vagy nincs feljegyezve: L *kuřkan* 'Brachacker' (vö. L *kuřkem*, V S *kořkem*, V S U *k.-mu* id.); U *pevtan* (<**peltan*) 'Flunder, Butte (Pleumectes)', 'félszeguszó' (vö. S L *pel*, V U P *pıv* 'Seite, eines von einem Paar', L *pıledni* 'schrägen, krümmen, beugen'); PK *veřja'n*, PJ *veřša'n* 'Hose' (vö. *veřjini* 'wegrücken (intr.)', seinen Platz verändern'). Nem merek nyilatkozni az I *solan-teę*, U *sola'n-deę* 'Salzbüchse, Salznapf' előtagjáról, mert ennek alapszava az S Peč L *sol*, V U P *sov*, VO I *sō* 'Salz' főnév (vö. S L *sol-dož*, V U P *sov-dož* 'Salzbüchse, -napf', *dož* 'Gefäß').

Stück, Brett auf der Wasserfläche, das eben versinken will, ich setzte mich hin wie ein Wasserwirbel, der eben sich drehen will' 258 (*kĩrni* 'umgraben, ringsum graben; wegspülen, unterwaschen'; V *buđđĩni*, *buđĩni* 'abfallen, einstürzen, einfallen, weggespült werden, reißen (intr.), herunterfallen'; *veĩni* 'sinken, versinken, einsinken, niedersinken, zu Boden sinken, untergehen, ertrinken'; *bergedni* 'drehen, wenden, kehren, umdrehen, umwenden, umkehren', *bergeťsĩni* Refl. zu *bergedni*); V *Siktiv dor me, końer, puki Ežvæg petkedana vijim* 'ich arme, setzte mich hin wie am Ufer der Sysola die eben in die Vyčegda stürzen will' 272 (*petkedni* 'hinausführen, herausführen, ausführen, hinaus-tragen'); V *deńga liđ'dana doz* 'pénzolvásó edény' Fokos 39 (*liđđĩni* 'zählen, rechnen, lesen'); V *lomđžana kuš-inti* 'a tüzes égő rét hosszában' Fokos 81 (*lomđže* 'ég', Wichm. V S I *lomžĩni*, U *lonžĩnis*, L *lomđžalni* 'anfangen zu brennen, Feuer fangen, sich entzünden; brennen'); L *tujana*, P *tujana*, L *tujan* 'tauglich (z. B. zum Militärdienst)' (L), 'passabel' (P) (*tuĩni* 'tauglich, passend, dienlich, fähig, brauchbar, angemessen sein'); V *zivgana mort* 'bete-ges ember' Fokos 93 (*zivgis* 'beteges', Wichm. S *zilgĩni*, I *zigĩni* 'jammern stöhnen (vor Schmerz, Krankheit)' (S); 'summen (Fliegen, Bremsen)' (I).

Ami mármost a képző eredetét illeti, egyetlen finnugor nyelvész sem fogadta el Budenz nézetét, hogy a komi *-an*, udmurt *-on* képzőben a finnugor *p* igenévképző rejlik. Magam az *-n* előtt levő magánhangzót nem tartottam jelentős elemnek, s az *-n* képzőt tekintettem deverbális névszóképzőnek (NyK. XXXIX, 20). Az azonban kétségtelen, hogy az utolsó szótagban levő komi *a* és udmurt *o* szabályos megfelelője egymásnak. Pl. a) zárt szótagban: 1. a többesjel komi *-jas*, udmurt *-jos*; 2. a deverbális komi *-as*, udmurt *-os* képző, melyek magánhangzójában Budenz UA 189 ugyanazt a finnugor igenévképzőt látja, mint a permi *-an*, *-on* képzőben; 3. csuvas jövevény-szavakban (udmurt első szótagbeli *u*, néha *o* után): komi *tšuman*, udmurt *tšumon* 'Gefäß aus Birkenrinde' <csuvas *tšuman* 'hosszúkás, alacsony, hársfa-kéregből összevarrt edény' (Paasonen); komi *tšokmar* 'Holzkeule (mit grossem Kopf)', udmurt *tšokmor* id. <csuvas *tšykmar* 'bunkósbot' (Paasonen) l. Wichmann, MSFOu XXI. 26); b) nyílt szótagban: 1. denominális komi *-a*, udmurt *-o* melléknévképző (UA 189, Medveczky 69); 2. igei személy-ragokban (zárt szótagban is): komi *muna*, *munan*, *munas* 'megyek, mész, megy v. menni fogok, stb.', udmurt *bašto*, *baštođ*, *baštoz* 'venni fogok, fogsz, fog.'

Lehtisalo MSFOu. LXXII 126—8 alatt a permi *-an*, *-on* képzőt azonosítja az infinitivus *-ni* képzőjének *-n*-elemével, s más finnugor képzőkkel is, köztük a mari *-en*, K *-ən*, *-ân*, JT U M B P *-ân* határozóigenévképzővel, nem említi azonban, hogy a mariban van egy szó, amelyben a szóban-forgó igenév nem határozói jelentésben fordul elő. Ez a szó a B *šo.ťšam* 'születik' ige származéka, amely csak hagyományos szövegekben fordul elő, tehát nyilván megőrizte eredeti jelentését: *šo.ťšân* a következő kifejezésekben: *jumân šoťšân*, nyilván azt jelenti: 'isten fia, születője', *kuŋo š.* 'nagy születő'

(KSz. II, 35), *kuŋŋ-š.-aβa* 'nagy š.-anya', *mükš-š.* 'méh-', *mālande-š.* 'föld-', *šurnŋ-š.* 'gabona-' (199–200, Paasonen—Siro: Ost-tscher. Wbuch). Hämäläinen, JSFOu. XXV, 3 : 9, szerint a carevokoksajszki (ma joskar-olai) nyelvjárásban a következő istenségeknek áldoztak a többi közt: *šo.čšān-aβa*, *šo.čšān-aβan* *šo.čšānzā*. Hogy a Reguly feljegyzésében szereplő *kün* 'érett' (*kūam* 'érik' (NyK. III, 433) hitels-e, nem tudom megállapítani, de én ilyen jelentésben nem jegyeztem fel. Az azonban kétségtelen, hogy az -n képzőben nincs más deverbális névszóképző, mint Budenz, NyK. IV, 70, feltette, s így a képző nem is lehet azonos az -n lokativusraggal (vö. Beke : Cseremisiz Nyelvtan 163). Nézetem szerint mármost ez a mari képző valóban azonos a szóbanforgó permi képzővel, amely szintén előfordul határozói igenév képzőjeként: Prup *užan koli* 'bleibt schlafend dort' FF 188 (*užni* 'schlafen'); *baba bördan koli bereg dorö* 'баба плача осталась у берега', 'az asszony sírva maradt a parton' (Фольклор, Осипов 187); *Ivan koli mu viļin pukalan* 'Иван остался на земле сидя', 'Iván ülve maradt a földön' (uo. 143); *žatjas setčö kolinj sulalan* 'зятя там остались стоя', 'a vők ott maradtak állva' (uo. 127); *a saldat setčö šenzan i koli* 'a солдат там в идвлении и остался, 'és a katona ott maradt csodálkozva' (uo. 185, 186); *kerkajñ bördan kolöñi Marja da Ivan* 'в доме плача остаются Марья и Иван', 'Marja és Iván sírva maradt a házban' (Пыстин, Важся ягын. Коми лит., II, 109); *vöv viļin pukalan koli cõtññ öti* 'на лошади сидя, остался только один', 'a lovon ülve egyedül maradt' (Пыстин, Еджыд 44). Бубрих : Грамм. лит. комиязыка, 1949, 137.

Hogy a mari és a permi képző azonos, újabb bizonyítéka annak a meggyőződésnek, hogy a mari nyelv közelebb áll a permi nyelvekhez, mint a mordvához, s ez azt jelenti, hogy a mari—permi nyelv még egységes volt, amikor a mordva nyelv már elvált tőlük, s csak egy későbbi időben szakadt ki a mari nyelv is ebből a közösségből.

Hogy azonban a komi -an, udmurt -on azonos-e a permi infinitivus-képző -n elemével, arra most nem terjeszkedem ki, éppúgy nem vizsgálom most ezeknek a képzőknek a többi, velük egyeztetett képzőkhöz való viszonyát. Céлом csak az volt, hogy a permi képző származását és a mari képzővel való azonosságát bebizonyítsam, mert Lehtisalo minden bizonyítás nélkül állítja egymás mellé a hangbelileg némileg egyező képzőket.

3. A permi -id, -it denominális névszóképző

a) Meglevő alapszóból: S L I *digid* 'faul, abgeneigt' (S I), 'faul (Pferd)' (L) (vö. udmurt *dig*, K *dēg*, S *žig* 'rest, lusta, makacs (ló)' Munkácsi); V S L I U P *diš* 'faul'; 'Faulheit' (V S L U P): U *dišid* 'etwas faul'; V U *dub*, I *düb* 'ungesalzen, zu wenig gesalzen, salzlos' (U I); 'ungesäuert (Brot)' (V I): V S Peč L *dubid* 'ungesalzen, zu wenig gesalzen' (V S L), 'salzlos' (V S Peč L);

'ungesäuert (Brot)' (V S L) ; U *va-d.* 'wässerig (Suppe)' ; L *džes pemid* 'stockfinster, stockdunkel' : V S L *džeskid*, P *džeskít* 'eng' ; V auch : 'schmal' ; V VU S I U P *gerd* 'rot' : L *gerdid* id. ; V UM *kel* 'bleich, blass' : V S Peč Š L Le U *kelid*, Peč *kelid*, I *kelid* id. (V S Peč Le U I), 'gelb' (Le), 'vergilbt (Blatt)' (L), 'feuerrot, gelb (glühendes Eisen, Stein)' (S) ; vö. udmurt S *kelit*, K *kel'et*, Gavr. *kilet* 'vörösszórú (ló)' Munkácsi ; komi V U *kokni* 'leicht', V auch : 'wachsam' : V S L *koknid*, V I *koknid*, P *koknit* 'leicht', V S L I auch : 'wachsam' ; V S Peč L Le I U *kos*, P *kēs* 'trocken (P : hager)', udmurt *kēs* 'száraz, 'asszú' : komi L *kosid* 'dürr, hager, mager, abgemagert (Mensch od. auch Erde)' ; I *lap* 'flache Seite, Fläche, Blatt (an der Hand, am Fuss, Spaten, usw.)' : I *lapid*, P *vapit* 'breitschulterig' (I) ; 'breit wachsend, ästig, zweigig, blattreich, niedrig wachsend' (P) ; V *šelem litš munis* 'es wurde mir leichter ums Herz' : V S L Le *liťsid*, Peč *liťsid*, P *liťsit* 'schlaff, lose' (V S L Le Peč P, z. B. 'nicht festangebunden' (V), 'nicht fest anschliessend' (S L P) ; 'freigebig' (L P) ; I *něž* 'träge, langsam', V *něžje*, U *něže* 'leise (sagen)' (V) ; 'träge, langsam (Adv.)' (U) ; V *něžjen*, S L *něžen* id. : S *něžid vel* 'träges, langsames Pferd' ; U *paš kolnis* 'ungeschützt werden (von Gegenständen)' ; S L I *p. munnj* 'in Trümmer zerbrechen (intr.)' (S), 'zerstreut hinfallen, fallen und zerbrechen (intr.)' (L), 'sich ausbreiten (der Himmel «öffnet sich», eine Ente beim Schiessen fällt rücklings usw.)' (I) ; udmurt G M *paš* 'Loch, Öffnung' (Wichmann), 'lyuk, nyílás ; nyilt, nyitott, kinyitott' (Munkácsi) : komi V VUS L I U *paškíd*, P *paškít* 'breit, weit' ; I *pašta* '-breit, so breit wie . . . ; Breite', V *ki-p. šed* 'eine Hand breit schwarz', U *kod p.* 'wie breit?', V S U P *si p.*, L *si p.* 'so breit wie es' ; udmurt G *paškít* 'breit' (Wichm.), *paškít*, K *paškét* 'széles, terjedelmes, bő ; szélesség', *pašta* 'szélességű' (Munkácsi) ; komi V V U I *posni* 'klein, fein', S *p.-zer* 'Staubregen' : V S L *posnid*, I *posnid*, P *posnit* 'klein, fein' ; *puš* : *a eš tolko p. mung* 'aber aus dem Ochsen stümen nur die Haare auf (wenn man ihn mit einer Pritsche schlägt)' ; V L *pon-p.* 'schwarz gewordenes *baka-maťs* (ein Schwamm)' (V), 'Staubpilz, Bofist (schwarz geworden, staubend)' (L) ; 'Gerstenkorn im Auge (entsteht, wenn man beim Harnen des Hundes zusieht)' ; I *pon-p. kaí* id. (L) ; S *pon-puška* id. (L) : S *pušid*, L I *puškíd* 'locker (Brot S L, Schnee L I, Heu im Haufen I)' ; V S L *regid* 'schnell, bald (Adv.)', vö. udmurt J *džog*, G *džok* 'sogleich, geschwind, leicht' (Wichm.), S *džog*, G K *žog* 'gyors, sebes ; gyorsan, hamar' (Munk.) ; komi I *riš* 'zerbrechlich, spröde, brüchig, locker' : S L I *riškíd*, V S U *reškíd* 'zerbrechlich, spröde, brüchig' (S L I V U), 'locker' (I V U) ; 'freigebig' (S L) ; 'weinerlich, weichherzig' (L) ; L *saľ* 'kühl, wolkig (Wetter im Sommer)' : L *saľid* id., L *salkíd* id. ; I *top*, U P *top* 'dicht, fest' (I) ; 'dicht, fest, eng (Adv.)' (U) ; 'richtig, pünktlich, genau' (P) : V S L U *topid*, I *topid*, P *topit* 'eng, dicht, fest' (V S L U I P) ; 'stark, kräftig (Mensch)' (S P) ; 'gewandt' (L) ; 'etwas geizig' (V) ; udmurt *tupit* 'illő, megfelelő, módjával való' ; komi L I U P *tšek* 'dicht (Kamm L U, Wald I U), dicht wachsend (z. B. Saat, Wald)' (P) : V S L I U *tšekid* 'dicht (V L I, Sieb V L, Wald V), dicht wachsend (Wald,

Saat, Gras)' (S U); VSIUP *tšetš* 'zusammen, zugleich', udmurt G *tšotš* 'zusammen, gemeinschaftlich' (Wichm.), S *tšotš*, K *čož* 'együtt, együtt levő' (Munk.): komi Peč Le U *tšę tšid* 'eben' (Peč U), 'glatt (z. B. Weg)' (U), 'schlank (Rumpf)' (Le); S L *tšetškęs* 'eben' (Erde, Weg, Tisch); udmurt S *tšotškıt*, *čočkıt*, K *čoškıt* 'sık síma, egyenes' (Munkácsi); komi V U *veknı* 'schmal, eng': V *veknıd*, V S L *veknıd*, P *veknıt* id.; V U *vesni* 'dünn, fein, schlank, mager': V I *vesnıd*, V S L *vesnıd*, P *vesnıt* id.; V S L U *volk*, I *volk* 'Glatteis' (V S L U I); 'glatt, schlüpfrig' (V S L I): S Peč *volıd* 'glatt, eben (z. B. Fläche eines Tisches)', S *volkıd*, I *volkıd*, P *volkıt* 'glatt, eben', S I auch: 'schlüpfrig', udmurt G *velıt*, J MU *volıt* 'glatt, eben; schön' (Wichm.), K *volıt* 'síma, egyenletes, sık; fényes, ragyogó', K *volıt* 'simít, csiszol, egyenget'; komi S Peč *zel*, V VU U P *zev*, I *zė* '(Adv.) sehr' (S Peč V VU U I), 'hart, fest, stark' (I), 'fest, stramm, straff' (P), udmurt S G *zol* 'merev, feszes': komi V S L Le I U *zelıd*, P *zelıt* 'straff stramm, hart, fest' (V S L I U P), 'straff gespannt' (Le).

b) *Egyéb, származékszókából kikövetkeztethető alapszóból*: V *dženıd*, VU S Le I *dženıd*, L U *dženıd*, P *dženıt* 'kurz' (vö. S *dženıgertni* 'kürzer machen, verkürzen, abkürzen', V *dženımını* 'kurz od. kürzer werden, sich verkürzen'); S L *džirıd*, P *džirıt* 'geil (Knabe, Mädchen), zu kühn, feurig' (S), hell glänzend (Stern, glühendheisses Eisen, Stein)' (L); 'glühend gemacht, glühend, heiss' (P), udmurt *džirdıt* (Wichm.), S *džirdıt*, K *džėrdėt*, 'izzó, forró' (Munk.); vö. komi P *džirjav* 'blicken', L *džiredni* 'glühend machen, glühen (tr.)'; V S L Le I U *jugıd*, P *jugıt* 'Licht; hell, klar', udmurt G *jugıt*, J *ıugıt* 'hell, klar' (Wichm.), 'fény, világosság; fényes, világos' (Munk.); vö. komi V L *juger* 'Lichtstrahl'; V: 'Zurückstrahlung des Lichtes', L: 'Morgendämmerung', S U *bi-j.V jugâr*; S L *jugjalni*, stb. 'glänzen, schimmern, hell scheinen'; P *jugmını* 'tagen, hell werden'; I P *jugzını* 'hell, licht, klar werden'; V S Peč L Le I U *keđzıd*, P *keđzıt* 'Kälte, Frost; kalt', udmurt S *keđzıt*, M J *keđzıt*, K *kežėt* 'kalt; Kälte', S *keđžäg* 'hidegletés' (vö. komi S L *keđžalni* stb. 'kalt werden, erkalten, sich abkühlen'; V S L *keđžedni*, P *keđžeıtnı* 'kühlen, abkühlen' (V S L P), 'kalt machen' (V); S I *kipıd* 'gewandt (beim Schwimmen)' (S); mutwillig, ausgelassen, närrisch' (I) (vö. V *kipavni* 'aufstehen (aus dem Bett)'; V S L *kipedni* stb. 'aufheben, erheben, erhöhen'; V auch: 'wecken, aufwecken'; vö. udmurt G. *kaptši*, J *kaptši* 'leicht; Leichtigkeit, Regsamkeit'); komi V S L I U *kurıd*, P *kurıt* 'bitter; Bitterkeit, bitterer Geschmack'; V U auch: 'Branntwein', udmurt U G *kurıt*, MU J M *kurıt* 'bitter, scharf schmeckend' (vö. komi L *kuredni*, P *kuręıtnı* 'bitter machen', S L P *kurzını* 'bitter werden'); S *lapıd* 'feucht' (vö. S *lapmını* 'feucht werden'); S *laťškıd*, L *laťšid* 'korpulent, breitschulterig, untersetzt' (L); 'niedrig (wachsend), stämmig, stark gebaut, untersetzt' (S) (vö. V U *laťškes*, I *laťškes* 'stämmig, stark gebaut, untersetzt'); V S L I U *laźmıd*, P *vaźmıt* 'tiefliiegend; niedrig (Stelle)' (V L I), 'niedrig (Gebäude)' (S); 'niedrig, nicht hoch' (P), 'flach (Gefäß)' (L), 'seicht (Wasser)' (S L U) (vö. L *laźmaımını*, P *vaźmaımını* 'sinken, fallen (Wasser)', U *laźmaıvnı*, P *vaźmaıvnı* 'sinken

(z. B. Gebäude)' ; V S L I U *leťšid*, P *veťšit* 'scharf, spitz' (V S L I U P), 'scharf-, weitsichtig', udmurt S *lečit*, K *nečel*, U *nečit* 'éles, hegyes' (vö. komi V I *leťštinj*, U *leťštinis* 'schärfen, anspitzen', V S I *leťšmini*, U *leťšminis*, P *veťšamni* 'sich zuspitzen, scharf werden') ; V S Peč L Le I U *lešid*, P *vešit* 'gut, tauglich, passend, angemessen' (V S Peč L P) ; 'schön' (Le I U P) (vö. S L *lešalni*, stb. 'zu etw.) passen, sich in einander fügen' (S L V P), 'tauglich sein, taugen' (I) ; 'einig, in Eintracht leben' (S L V P) ; V VU S Peč I *lapkid* 'niedrig, nicht tief (V S : Wasser), niedrig (Haus) (V S), niedrig (nicht hoch) (VU), kurz (von Wuchs)' (Peč) (vö. S L *lapkalni*, stb. 'niedriger werden, sinken, fallen (z. B. Haus) ; zusammengedrückt, zusammengepresst werden') ; S L *muťšid* 'dicht, halbhart (Erdboden, frische Erbse, die noch nicht ganz hart geworden ist, od. Mehl, das sich infolge von Feuchtigkeit verdichtet hat)' (S), 'dicht, fest, zähe (z. B. Leder)' (L), (vö. S *mutškes* 'Stelle, wo der Boden dicht ist') ; V S L U *nebid*, I *nebid*, P *nebit* 'weich', V S L I P auch : 'zart, zärtlich', udmurt U G *nebit*, MU J M *nebit* 'weich, sanft' (Wichm.), 'puha, lágy ; enyhe, szelid' (Munk.) (vö. komi V S L P *nebzini*, stb. 'weich, erweicht werden') ; V S U *nilid*, I *nilid* 'schlüpfrig, schleimig' (vö. V S L *nilleg*, P *nilig* 'Schleim' (V S L) ; 'schleimig, schlüpfrig' (V S L P), V S L P *nilžini*, U *nilžinis* 'schlüpfrig, feucht, kahmig werden') ; U *nulid* 'schlüpfrig, schleimig (z. B. Aalquappe)' (vö. I *nuleg*, U *nuleg* id.) ; V S L I U *pemid*, P *pemit* 'dunkel, finster' ; V S U P auch : 'Finsternis, Dunkelheit', I *pemda* 'Finsternis, Dunkelheit', udmurt G U *peimnit* 'dunkel, finster' (Wichm.), G *peimnit*, K *peimnit*, S *peimnit* 'sötét ; sötétség' (Munk.) (vö. komi V S L *pemgdni*, U *pemgdnis* 'dunkel od. finster machen' (V S L), 'einem im Lichte stehen, beschatten') ; V L I U *remid* 'Dämmerung' ; U auch : 'etw. dunkel', udmurt S *džomit*, *džomit* 'Dämmerung' (vö. udmurt *džom-ak luä* 'elsötétül (az idő)' (Munkácsi) ; komi I *saikid*, P *saikit* 'Kühle, Frische, Kälte (I) ; kühl, frisch, kalt (P)', udmurt S *saikit* 'hűvös, friss, enyhe' (vö. udmurt S *saj* 'hűvösség, frissesség', komi S *saikalni*, U *saika-vnis*, P *saika-vni*, I *saiköni* 'sich hinter etw. verstecken (so, dass man nicht zu sehen ist)' (S) ; 'erkalten, kalt werden, sich abkühlen' (U P I, U : Ofen), S I *saik* 'Hinter- (S I) ; Raum hinter etw. (S) ; 'hinter' (I) ; V S L *šilid* 'glatt, eben' (L : z. B. Kleidungsstück) ; (vö. S *šilalni*, V *šilavni*, U *šila-vnis*, L *šila-minj* 'glatt, eben werden') ; V S Peč L Le U *šonid*, I *šonid*, P *šonit* 'warm ; Wärme', udmurt U G *šunit* MU J M *šunit* 'meleg, hő ; melegség, hőség') (vö. komi S L *šonalni*, stb. 'warm werden', udmurt *šunal-* 'melegedni, fölmelegedni ; olvadni, elolvadni', *šunäkt-* 'kissé fölmelegedni', K *šunet*, S *šunt-* 'melegít, meleggé tesz, hevít ; olvaszt', S *šund-* 'föl-, megmelegszik') ; komi L *šupid* 'etw. (nicht ganz) trocken (Getreide in der Getreidedarre, das Gewaschene, usw.)', udmurt S *šupit* 'száraz, szikkadt (pl. út)' (vö. komi S L *šupalni*, stb. 'trocken werden, stb.', udmurt S J *šupal* 'kiszárad, kiaszik') ; komi V S Peč L Le I U *ťeskid*, P *ťeskjit* 'schmackhaft, wohlgeschmeckend' (V S L I P), 'gut (Milch)' (Peč), 'süss' (L Le U P ; Le : Mutterbrust), udmurt U G *ťeskit*, B *ťeskjit*, MU J M S *ťeskit*, MU *ťeskjit* 'süss, wohl-

schmeckend' (Wichm.), *českít*, K *českět*, (Gavr.) *českəd* id. (Munk.) (vö. komi L *tšeska mini*, P *tšeska mni* 'schmackhaft, wohlschmeckend, süß werden', S L *tšes-tini* 'gut) schmecken (intr.), munden', vö. komi *tšös* 'Geschmack, Wohlgeschmack'); VSLIU *tšorid*, P *tšorit* 'hart, fest, stark, kräftig', udmurt *čurít*, K *čurēt* 'kemény, szilárd, erős; fösvény' (vö. komi VS L P *tšoržini*, U *tšorži nis* 'hart werden (z. B. Brot)'; I *vasid* 'nass, feucht, wässrig' (vö. S L I U *vasəd* 'Moor, sumpfige Stelle' < *va* 'Wasser, Fluss; feucht, nass'); V VU S Peč L U *veškíd*, I *veškíd*, P *veškít* 'gerade, wahr, wahrhaftig; recht'; U auch: 'uneigen-nützig', udmurt MU *veškít* 'wohlgebildet, wohlgestaltet' (Wichm.), *veškít*, K *veškět*, (Gavr.) *veškəd* 'derék, megtermett (testű); derékség, megtermettség' (Munk.) (vö. komi S *veškalni*, stb. 'gerade werden, stb.', udmurt *veškal-* 'rendbe-jön, helyreáll, megjavul, megkönnyebbül, jobban van v. érzi magát'); komi V S Peč L Le U *vilíd* 'glatt, schlüpfrig' (vö. S *vilšjalni* 'hinabrollen (intr.), abgleiten, hinuntergleiten, hinabglitschen'); I *zerkíd*, U *zerkíd*, P *zerkít* 'rüttelnd, schüt-telnd, stossend' (vö. U *zerkeđniš* 'schütteln, rütteln', I *zerkiješ v-* 'rüttelndes Pferd', S *zerküitni* '(?) geschüttelt, gerüttelt werden'); S I U *zumíd* 'hart, rauh', S auch: 'stark, fest, kräftig', udmurt *zumít* 'zavaros (folyadék)' (vö. komi I *zumōni* 'hart, rauh sein'); V S L I *zurkíd*, S *zurkjid* 'rüttelnd, schüttelnd, stossend' (vö. L *zura kilē* (z. B.) *laktē* 'polternd (z. B.) kommt' (vö. V *zurašni*, P *zurašni* 'sich (an etw.) stossen, zusammenstossen (intr.)' (V); 'hinten aus-schlagen (Pferd, Kuh)' (P), V S L *zuredni*, I *zuredni* 'oft stossen' (V), 'stossen, schieben' (I), 'rütteln (z. B. an einer geschlossenen Tür)' (L), udmurt *zur-ak* 'a rezgés, rezzenés, fölpattanás festő szava', *zuräkt-* 'föltrezen, összerezen', *zurk-* reng, inog', S *zuräkjal-* 'reszket, remeg').

c) *Alapszó nélkül*: V S I U *džuđžid* 'hoch', V I auch: 'tief'; U S auch: 'Höhe'; I auch: 'Tiefe, Vertiefung', U *džuđžta* 'so hoch wie, *et-đž*. 'gleich hoch', udmurt G. *džužit* 'hoch; Höhe, Grösse' (Wichm.), *džuđžit*, S *džužit*, K *džužet* 'magas' (Munkácsi), *džužda* 'korkuinen' (Aminoff 23), (vö. *džuđž-*, S *džuž-* 'emelkedik, magaslik'); komi V S L *gilid* 'schlüpfrig, glatt', U *givdnis* 'ausgleiten', udmurt G *gilít* (Wichm.), *gilít* 'csúszós, sikamlós', vö. S *gildž-*, Perv. *gildž-*, G *gulž-* 'lecsúszik, legurul, leomlik' (Munk.); komi V S Peč *iđžid*, P *iđžit* 'gross', I *ižda* 'so gross wie', V S L P *et-ižda*, U *et-idda* 'gleich gross', V *et-ižta*, -*išta* id., V *jem-pon ištmem* v. *ištēm náit* 'Schmutz von Nadelkopfgrösse', V *ambar ištēm* 'von der Grösse eines Speichers'; V VU S Peč L Le I U *jeđžid* 'weiss', VU auch: 'totenblass'; V U *liškid* 'freigebig'; V auch: 'wohl-tätig', U auch: 'grosstuerisch (wegen Reichtums)'; V S L *perid*, P *perit* 'schnell, rasch, geschwind, flink, behend'; L *tilkid* 'fest, stark, kräftig, dick (Mensch, Pferd, Baum)'; V VU S Peč L Le I U *šekid*, P *šekit* 'schwer; schwierig; schwanger' (V S L Le P), L *šekta* 'schwierig', V *izja š.* 'wie ein Stein so schwer', udmurt G *šekit*, J MU *šekit* 'schwer, mühsam; Schwere' (Wichm.), J G *šekit*, K *šekēt*, S M *šekit* 'nehéz, súlyos; nehézség, súly; bajos, fáradságos; baj, fáradság; terhes (nő); terhesség', *šekta*, S *šekta*: *so š.* 'oly nehéz'.

d) Van még néhány *-ta* képzős melléknév, mely valószínűleg szintén idetartozik: V *gępta* Adj. zu V S Peč L I U P *gep* 'Wassergrube' (S Peč U), 'Wasserpfütze (mit stehendem Wasser)' (V), 'kleine Grube' (L P) 'Grube' (I) V *kizta*: *gır-k.* 'von Mörserdicke'; *jur-si-k.* 'haardick'; *tojın-k.* 'von Mörserkeulendicke': V VU S Peč L Le U P *kız*, I *kız* 'dick'; V *kušta* 'Länge' udmurt *kužda* 'pituinen' (Aminoff 23): komi V VU S Peč L Le U P *kuž*, I *küž* 'lang', udmurt G *kuž* (Wichm.), *kuž*, K U J *küž* 'hosszú, magas (növény)' (Munk.).

Ezek a származékszók legnagyobbbrészt mellékevek, a főnevek is ezek elvont használata, pl. *lusta* : *lustaság*, *hő* : *hőség* stb. Mint az a) alatt felsorolt példákból látható, alapszavuk is leginkább melléknév. Uotila (MSFOu. LXV, 94) példáiban, egy kivétellel, csak kikövetkeztetett névszó az alapszó. De ő is, Aminoff (22) is, denominális képzéseknek tartják az idetartozó mellékeveket. Viszont Budenz UA 213 és Medveczky 58 deverbális névszóképzőt lát bennük. Azonban az ő példái alapszava is legnagyobbbrészt nem mutatható ki, azok a szavak pedig, amelyekkel egyeztetik, szintén lehetnek deverbális származékok. Medveczky csak három melléknévnek tudja igei alapszavát kimutatni: *lak-* 'ragaszt, tapaszt, ráennyvez, ráamazol': *lakit* 'ragacos, ragados, szurtos; kényelmes, kellemes; illő, helyes'; S *neb-* 'meglágyul, megszeliđül': *nebit*, K *nebet* 'puha, lágy; enyhe, szeliđ'; *šurd-* 'rémül, borzad, iszonyúan fél': *šurđit*, K *šurđet* 'veszedelmes, félelmes, irtóztató; veszedelemérzet, rémület'.

Uotila ezekben is névszót vesz fel alapszóul (pl. **neb*). A permi nyelvekben nem ritkák az igenévszók, amelyek töve egyben ige is, névszó is lehet, s valószínűleg a fent felsorolt három ige is ilyen lehetett. Uotila Wichmann-tól eltérően elválasztja a tárgyalt mellékevek képzőjétől a zürjén *-ed*, P *-öt* képzőt, amelynek az udmurtban bizonytalan megfelelője az *-ät* (*et*) képző, nemcsak hangalakja, hanem jelentése miatt is, mert ez jobbra főnevet képez.

Budenz UA 213 a tárgyalt képzőt a finn *-ea* (< **-eda*, pl. *valkea* 'fehér', lapp *-d* (pl. *vielgađ* id.), mordvin *-do*, *-dä* (pl. *valdo*, *valdä* 'hell, licht'), mari *-dä* (pl. *βalyäđä*, *βolyäđä* 'hell, klar; Helle, Klarheit') képzővel egyeztette. Setälä, NyK. XXVI, 433, és Wichmann azonban arra a hangtörvényre való hivatkozással, hogy a komi *-d* finnugor **-nt* megfelelője, a tárgyalt képzőben is a finnugor **-nt* képző utódját látják. Uotila azonban nem tartja lehetetlennek, hogy a komi *-d*, P *-t*, udmurt *-t* képző eredeti permi **-t*-ből származik.

Az én véleményem is az, hogy a komi (s néha az udmurt) *d* hang nem mindig finnugor **-nt* megfelelője, hanem *-t*-ből is fejlődhetett. Ilyen eset a komi prolatívus *-d* (P *-t*, PK *-t*, udmurt *-ti*) ragja, a 2. sz. birtokrag: komi *-d*, P PK *-t* (acc. *-te*), udmurt *-d* (*-t*), a műveltető igeképző: komi *-d*, P PK *-t*, udmurt *-t* (magánhangzó után), amely az udmurtban is *-d* egy egytagú igében: komi V VU S Peč L Le I P *šojni*, U *šojnis* 'essen, fressen': V L P *šodn*

V *šogdnj*, *šoednj*, S *šovednj*, Peč *šoved* 'füttern (das Vieh), zu fressen geben', V *šodtšini*, *šodtšini*, *šodtšini*, S *šovettšini*, P *šodšini* 'füttern (das Vieh)'; udmurt G U *šijnj*, M *šini*, J MU *šijini* 'essen' (Wichm.), *šini*, *šijnj*, K *šieně* 'eszik, megesz; elemészt, tönkre tesz, elpusztít' (Munk.): G *šudijnj*, MU *šudijnj* 'zu essen geben, füttern, ernähren' (Wichm.), 'enni ad, etet, táplál, jóllakat' (Munk.). Az udmurt műveltető ige magánhangzója annyira eltér az alapigétől, hogy Wichmann, Chrest. 881. sz., nem is merte belőle származtatni, hanem a finn *suu* 'száj' szóval hozza kapcsolatba.

A komi *-d* < **-t* hangváltozásnak kétségtelen bizonyítéka még a következő szó is: zürj. I *šermed*, U *šermęd*, IU *šermed*, P PK *šermęt*, PO *šermęt*, PW *šermęt* 'Zaum, Halfter'; udmurt U MU J G *šermet*, MU *šermet* (Wichm.), S K *šermät*, K *širmät* (Munk.) id.; mari P (Gen.) *šörmөc*, B (Paas.) *šörmätš*, P B M *šörmөtš*, MM *šörmütš*, MK *šörmütš*, U CÜ CK Č *šörmätš*, JT *šörmäts*, JO *šörmäts*, JP V *šörmäts*, KA KJ KS *šermäts*, KN *šermäts* id. A mari *-ts*, *-ts* kétségtelenül *-t*-ből fejlődött.

Az obi-ugor nyelvekbeli átvételek a komiból szintén eredeti **-t* mellett tanuskodnak: chanti DN *šermät* 'Zaumzeug', Koš *šërmät*, Ts Tš *šërmät* 'Zaum', Kr *šërmät*, Trj *šërmät*, Ni *šërmät*, Kaz *šërmät* 'Zaumzeug' (Karjalainen—Toivonen 959, Karjalainen: Zur Ostj. Lautgeschichte 165); manysi KU *šärm't*, LO *šërmät*, So *šërmät* 'Zaum' (Kannisto: Zur Gesch. des Vok. der ersten Silbe im Wogulischen 39).

Uótila, Zur Gesch. des Konsonantismus in den perm. Sprachen 96, szerint a mari **-t* alapján nem lehet biztos következtetést vonni a komi *-d*, P *-t*, udmurt *-t-re*, de azért kérdőjellel mégis felteszi az ősspermi *-t* lehetőségét. Azonban a mari és az obi-ugor nyelvek adatai kétségtelenné teszik, hogy a komi *-d* előzménye **-t* volt.

En ezek után a permi képzőt a mari P B M UP UJ CÜ CK Č JT JO *-t*, UJ *-tš*, K JT *-ts*¹ képzővel egyeztetem: P B M UJ CÜ CK Č *kelye*, JT *ke'lye*, MK JO V K *kè'lyə*, UP *kè'lyə* 'mély': P B UP UJ JT *kèlyät*, M JO *kèlyät*, UJ *kè'lyätš*, JT *kelyäts*, K *kè'lyäts* 'mélység, mélységű', pl. UP *tä* *βinè'män kel'ät šä βitš šäze'n* 'ennek a gödörnek a mélysége öt öl', *βitš š. kè'lyät* *βinè'm* 'öt öl mély gödör', *βü'dän kè'lyät še kunar ulö* 'a folyó mélysége mennyi?', UP *βü'dän kèlyät šä kè'lyə* 'a folyó mélysége mély', *kok sorž kèlyät βedra* 'két arasz mélységű vödör', *kanda š sorž k. lum* 'nyole arasz mély hó', UJ *kok aršän kè'lyätš lum* 'két rőf mély hó', JT *kok aršän kèlyäts ləm* id., *kuvlo päžäk kè'lyäts* (v.-t) *mü'niem* 'hatvan öl mély gödör', *βü'dän kè'lyäts še 4jè'ršte šüdö* *päžäk ö'lo* 'a víz mélysége a tóban száz öl', *təñžän kè'lyät šäm ni-yü ok palep*, *oilat pönväsšäme, manät* 'a tenger mélységét senki sem ismeri, feneketlennek mondják, azt mondják', CÜ CK Č *päžäk kè'lyät* 'egy öl mély', JO *βü'dän kè'lyät šäm am šän dzə* 'a folyó mélységét nem ismerem', *päžäk kèlyät βü'niem*

¹ A *-t* > *-tš*, *-ts* hangváltozásra nézve l. Beke: Cseremisiz Nyelvtan 83.

'egy öl mély gödör', V *βāžək ke-lyət* 'egy öl mély', *šü yèlyət* 'nyak(ig érő) mélységű', K *kok βòtsāk kè-lyəts mü-nēm* 'két öl mély gödör'.

P B M CK Č *kužo*, JT *kù-žo*, UP JO K *kù-žā*, V. *kù-žə*, UJ CÜ *kužu* 'hosszú': P B M UJ *kužut*, UP JO *kù-žāt*, JT K *kužāts* 'hosszúság, hosszúságú', pl. P *aŋan kužut šo* 'a földtábla hossza, Bp *pārnam kužut šā dene kòndāšām* 'a fatörzset egészben (fűrészeletlenül) hoztam el', UP *kuna-rā kùžāt prīa* 'mily hosszú gerenda?', *lū ārsān kù-tāš βīner* '10 rőf hosszú vászon', *βīnērān kùžāt šā lūtš kā ārsān* 'a vászon hossza 15 rőf', *kornān k. kum mēngā* 'az út hossza három verszt', UJ *kužut šo kuna-r liē-š tide prīan?* 'mennyi a hossza ennek a gerendának?', *lū ā-ršān kužut prīa* '10 rőf hosszú gerenda', *kòrnān kužut šām βīse n ò-māl, ere kajū* 'az út hosszát nem mértem, folyton megy', *pušē-ŋgān kužut šo* 'a fa magassága', *ik šetš kuzut pušenge* 'egy arasznyi magas fa', JT *pušē-ŋgān kù-žāts* 'a fa magassága', *ik šit kù-žāts soβa-la* 'egy arasz magas v. mély merítő edény', *prīan kù-žāts šo lū ārsān* 'a gerenda hossza 10 rőf', *kòl(o) ā-ršān kù-žāts mānēr* '20 rőf hosszú vászon', JO *pār-rūn kù-žāt šā peš kù-žā* 'a gerenda hossza nagyon hosszú'.

P B CK Č *kūžyō*, M MM, *kūžyō*, MK *kūžyō*, US *kūžyā*, UP USj *kūžyā*, UJ CÜ *kūžyū*, JT *kū-žyū* (*kŋ-žyō?*), JO *kū-žyū*, V *kū-žyō*, K *kə-žyā* 'vastag': P B M CÜ *kūžyūt*, JO V *kū-žyūt*, CK Č *kūžyāt*, UP *kūžyāt*, UJ *kūžyūtš*, JT *kū-žyūts* (*kŋ-žyūts?*), K *kə-žyāts* 'vastagság, vastagságú', pl. P *mon k.* 'milyen vastag?', UP *pušē-ŋgān kūžyāt šā kok ārsān ulā* 'a fa vastagsága két rőf', *kok sorž k. loma-s* 'két arasznyi vastag kerítésrúd', *sorž k. kit* 'egy arasznyi vastag kéz (kar)', UJ *pušē-ŋgān kūžyūtš* 'a fa vastagsága', *kok šetš k. pušenge* 'két arasz vastag fa', *prīan kūžyūt šo kūžyū*, *ārsān-ak pel-ak liē-š* 'a gerenda vastagsága vastag, másfél rőf', *jāŋ k. kolo βeršok liēš* 'az ember vastagsága 20 hüvelyk', *kok šetš kūžyūtš loma-s* 'két arasz vastag kerítésrúd', *šetš k. kit-βurdo* 'egy arasznyi vastag kar', JT *kok šit k. pušē-ŋge* 'két arasz vastag fa', CK *kok šetš k.*, K *kok šit kə-žyāts* 'két arasz vastag', JO *te jēŋan kūžyūt šo kūžyū* 'ennek az embernek a vastagsága vastag', V *maŋarā kū-žyūt kož?* 'mily vastag lucfenyő (Fichte)?',

P BJ *lèle*, JT *lè-le*, UP *lè-lā*, JO KA *lè-lā*, KJ *nè-lā*, B Bjp UJ CÜ *nele* 'nehéz': P BJ *lè-lyāt*, B Bjp *nè-lyāt*, USj UJ CÜ *nè-lāt*, JO V *lè-lāt*, JT *lè-lāts*, KA *lè-lāts*, KJ *nè-lāts* 'súly, súlyú', pl. P *ik put lè-lyāt* 'egy pud súlyú', V *ik put lè-lāt id.*, B *ik put nè-lyāt kinde* 'egy pud súlyú gabona', *mešā-kān nè-lyāt še βātš kremga* 'a zsák súlya öt font', *tšāβā dene ludo ik nè-lyāt* 'a tyúk meg a kacsa egyenlő súlyú', USj *mešā-kān munā-rā nè-lāt šā?* *iktažā nil put liēš* 'a zsák súlya mennyi?' 'valami négy pud', *ik put nè-lāt* 'egy pud súlyú', CÜ *ik put nēlāt kinde*, *šudo* 'egy pud súlyú gabona, széna', *tide mešā-kān nālet še māŋar liēš?* 'ennek a zsáknak a súlya mennyi?' UJ *kinde nēlāt še ik put* 'a gabona súlya egy pud', JT *ik put lè-lāts kinde* 'egy pud súlyú gabona', *kinde lēlāts še ik put* 'a gabona súlya egy pud', JO *mešā-kān lēlāts šā kōnā-rā?* *ik pōt lēlāts liēš* 'a zsák súlya mennyi? egy pud', KA *pər-tšən lēlāts šā ulā* 'a gabonának súlya van', KJ *pər-tšən nēlāts šā ti-nārək* 'a gabona súlya ennyi', *tšāβā don*

lâ·ôâ ik nè·lats â·lât 'a tyúk meg a kacsá egyenlő súlyú', KA *tsəβə donâ lâôâ kò·ktən ik lè·lats â·lât* id.

Ennek a mari képzőnek, mint KSz. XII, 271 kimutattam, megfelelője van az obi-ugor nyelvekben.

a) Chanti: DN Kr *χου*, Fil Ts Sogom Tš *χου*, V Vj *κὀχ*, VK *κὀχ*, Vart *κὀχ*, Likr *κὀχ*, Mj Trj *κὀχ*, Ni Kaz *χου*, O *χου* 'lang': DN *χουάτ*, V *κὀχάτ*, Vj *κὀχάτ*, Trj *κὀχάτ* (*ieun uuerstə k. t̪ävi* 'kymmenen virstan pitui-nen tie'), Ni *χουάτ*, Kaz *χουάτ*, O *χουάτ* 'Länge; lang' (Karj.—Toiv. 287).

DN *κῶτ*, Koš *kut*, Ts Sogom Ts *kut*, Kr *köt*, Kam. *köt*, V *κῶτ*, Vj *κῶτ*, Likr *κῶτ*, VK *κῶτ*, Likr *κῶτ*, Mj Trj *κῶτ*, Ni *κῶτ*, Kaz *κῶτ*, O *κῶτ* 'dick': DN *κῶπάτ*, Vj *κῶλάτ*, Trj *κῶλάτ*, Kaz *κῶλάτ*, O *κῶλάτ* 'Dicke, dick' (461).

Kam *χῶμάτ*, *χου*, V Vj *κῶμάτ*, V *κῶμάτ*, Vj *κῶμάτ*, Mj *κῶμάτ*, Trj *κῶμάτ*, Kaz *χῶμάτ*: Vj *κῶμάτ*, Trj *κῶμάτ* 'Breite, breit' (304).

DN *μάτ*, Koš Fil Ts Sogom Kr *mat*, V Vj VK *μάτ*, Likr *μάτ*, Mj Trj *μάτ*, Ni *μάτ*, Kaz *μάτ*, O *μάτ* 'tief': DN *μάβάτ*, *μάβέτ*, V *μάλάτ*, Vj *μάλάτ*, Trj *μάλάτ*, Kaz *μάλάτ*, -*άτ*, O *μάλάτ* 'Tiefe, tief' (557).

DN DT *πατ*, Koš Ts Tš Boltš Kr *pət*, Kaz *πάτ*, O *πατ* 'hoch': Kr *πατάτ*, V *παλάτ*, Vj *παλάτ*, Trj *παλάτ*, Ni *πατάτ*, Kaz *πάτ*, O *πατάτ* 'Höhe, Länge; hoch, lang' (777).

DN Fil Ts Sogom Tš Kr *κῶρῶτ*, Ni *κῶρῶτ*, Kaz *κῶρῶτ* 'hoch': DN *κῶρῶτῶτ*, DT *κῶρῶτῶτ*, Kr *κῶρῶτῶτ*, Ni *κῶρῶτῶτ*, Kaz *κῶρῶτῶτ* 'Höhe; (so und so) hoch' (430).

DT *ῶτ*, Kam *ut*, Likr *ῶτ*, Trj *ῶτ*, Ni *ῶτ*, Kaz *ῶτ*, *ῶτῶτ*, O *ῶτ* 'Rand, Streifen; Breite': DN *ῶπάτ*, Ni *ῶτῶτ*, Kaz *ῶτῶτ* *ῶτῶτῶτ*, O *ῶτῶτ* 'Breite; breit; (so und so) breit' (101).

DN *άρ*, *άρ*, Fil Ts Sogom *ār*, Tš *ār*, Kr *ār*, V Vj *ār*, Trj *ār*, Ni *ār*, Kaz *ār*, O *ār*, *ār* 'viel': Kr *ārāt*, Trj *ārāt*, Ni *ārāt*, Kaz *ārāt*, O *ārāt* 'Menge, so viel wie' (71).

Alapszó nélkül: DN *τῶπάτ*, V *τῶπάτ*, Vj *τῶπάτ*, Trj *τῶπάτ*, *τῶπάτ*, *τῶπάτ*, Ni *τῶπάτ*: *ῶτ* *τῶπάτ* '(ole) niin hyvä, Kaz *τῶπάτ*, O *τῶπάτ* 'von der Grösse, ein Mass fassend, -voll, von bestimmtem Mass, v. bestimmter Menge; Grösse, -gross, -mässig; zu etw. geeignet, fähig' (de vö. V *τῶπάτ* *κῶτ* 'Fisch von gleicher Grösse', Vj *τῶπάτ* *κῶτ* 'zum Verkauf geeigneter (hinreichend gross) Fisch' (1046).

b) Manysi: É *jāni*, T *jānu* 'nagy': É *ti jānit paul* 'oly nagyságú falu (Munk. VNGy I, 48); Ás *jānit sampā xum* 'Ob nagyságú szemes férfi' II, 359, *χajtītēnē jānit* 'jēmtēm 'futó gerenda nagyságúvá lett' I, 4.

É *χῶsā*, KL *kῶsā*, *kῶsā*, K P *kῶsē* 'hosszú': É *χῶsit-urān* 'hossza irányában' IV, 419, *ālnā χῶsitēl* IV, 74, K *ōlnāten kῶsītēl* 'élte hosszág' I, 166, AT *kit ārsēn kōšti sḡrt* 'két róf hosszúságú csuka' IV, 351, T *kūsti* 'nar 'hosszába [fektetett] gerenda' IV, 403.

É *mīl* 'mély': *tal mīlitnē* 'öl mélységnyire' I, 70.

É *saw*, K *sau*, KL *šogu*, T *šgu* 'sok' : *ti xātèl ti sawit q̄ls, xolit q̄s sawi* 'jēmti 'ezen a napon im amennyi volt, holnap ismét annyi lesz' II, 58.

Kikövetkeztethető alapszóból: É *tūlit* 'magasságú' (vö. *tūlin* 'magas' VNGy II, 2 : 666), *pajä tūlit* 'hüvelyk magasságú' IV, 345, *Lapēm pirwä tūlit q̄ter* 'Fölemelkedett makkrece magasságú fejedelem' II, 0136, *assin tūlit mā x̄lnèn juipālt* 'miután egy rőf mélységre ástad a földet' I, 43, *sāt x̄n̄x̄eltēp tūlittē lū tūli* 'hét létra magasságában áll egy ló' II, 123.

É *q̄sit, osit*, KL *q̄st, ošt* 'vastagságú' (vö. É *q̄sin, osin* 'vastag, sűrű', KL *ošin*; alapszavuk talán É *qs*, P T *q̄š* 'felszín, külső, külszín') pl. É *tq̄rēs q̄sit q̄sin* 'arasznyi vastagságú' III, 52, *lē'in pun ošt* 'evetszőr vastagságú' II, 295, KL *sqlēm oštä* 'szalma vékonyságú' IV, 100.

É *pān̄x̄wit* 'szélességű' (vö. *pān̄x̄win* 'széles'), pl. *x̄ūrēm pārt pān̄x̄wit* 'három deszka szélességű' III, 55, *sāl̄rēp-nal pān̄x̄wit* 'fejszenyél szélességű' III, 304.

Alapszó nélkül: É *palit*, K KL *pālt* 'hosszúság, távolság', pl. É *tq̄rēs-palit* 'arasz hosszúságú' I, 133, *kar-palit* 'rigó hosszúságú' III, 41, *kit vōl̄ palit vōlēm* 'két folyóvonalnyi hosszú folyóvonalam' IV, 67, KL *tōrēs-pālt* 'arasznyi hosszú' III, 349, *maīl-pālt* 'mellnyi hosszú' III, 485; É *tal-palitnē* 'ölnyi távolságra' II, 129, *ti, ta palit* 'ily, oly soká' II, 97, 246.

A szóban forgó képzőnek a mariban, a permi és az obi-ugor nyelvekben való megléte is a marinak a permi nyelvekkel való közelebbi rokonságát bizonyítja.

Utóhang

Az újságokban állandóan olvashatjuk, hogy a munkásság nemcsak arra törekszik, hogy munkája termelékenységét növelje, hanem arra is, hogy újításait, felfedezéseit átadja fiatalabb vagy elmaradottabb társainak, hogy fokozzák a termelést.

A tudományban ez nem új dolog, hisz tudósképzés nem is történhetik másképpen. Bár tudunk olyan professzorokról, akik éppen ennek az ellenkezőjére törekedtek, mert attól tartottak, hogy a tehetségtelenségük kitűnik, ha tanítványuk tehetségesebbnek bizonyul tanárainál. Pedig ez nem szégyen. Amint a közmondás mondja: Fiam, légy különb apádnál, úgy a tanárnak is csak dicsőségére szolgál, ha tanítványa túlszárnyalja professzorát. Hisz a tanítvány dicsősége egyben mesterének is dicsősége.

A természettudományokban, mint pl. a kémiában, fizikában, matematikában, orvostudományban azonban az is tanulságos és nevelő hatású, ha azt is tudjuk, hogy a tudósok hogy jöttek rá fölfedezéseikre. Ez a nyelvtudományban, legalább is tudomásom szerint, eddig még nem volt szokásban. Pedig egy nyelvtudományi probléma megoldása is felfedezés, s véleményem szerint nem volna érdektelen, ha nyelvészeink arról is beszámolnának, hogy jöttek rá egy-egy kérdés megfejtésére.

Nekem az itt előadottak, különösen a komi többes *pi(j)an* alak, annyi fejtörést okoztak, hogy arra gondoltam, elmondom, hogy jöttem rá megfejtésükre, talán ebből is tanulhat a fiatalabb nyelvésznemzedék.

Sokáig nem tudtam megérteni, hogy lehetséges az, hogy egy nyelvben egyetlen szónak a többesszáma minden más szótól eltérően alakul. Az én fejemben is megfordult az a gondolat, hogy az *-n* a finnugor *-t* többesjel változata. Ez azonban nem magyarázta volna meg, hogy miért nem lett általános ez a többesjel, mint pl. az *-an* a 2. sz. igeragban.

Uotila Wichmann szótárának függelékében közölte az alaktan fővonásait is, de ott is minden megjegyzés nélkül áll: *pi* 'Sohn', *pijan* 'Söhne'. Ugyanígy közli Uotila Chrestomathiájának függelékében minden megjegyzés nélkül.

A Wichmann—Uotila féle nagy komi szótárban is először csak azt látam, hogy a *pi(j)an* többesszámi alak.

A szótár tanulmányozása közben egyszerre csak rábukkantam a *V ar-pijan* halmnévre, s meglepődve vettem észre, hogy értelmezése egyesszám. Ekkor újra föllapoztam a *pi(j)an* cikket, átolvastam figyelmesen, s akkor láttam, hogy az egyik nyelvjárásban, mégpedig a legkonzervatívabb permi-ben, a *pija'n* jelentése csak 'Sohn' 'fiú', tehát egyesszámi alak. De nemcsak a permi, hanem a vicsegdai és sziszolai nyelvjárásban is a *pi(j)an* egyes hal-nevekben egyesszámi jelentésű. Azonkívül ez a többesszámnak tartott alak a permi és izsmai nyelvjárásban fölveheti a szabályos *I -jas*, *P -jez* többesjelet, sőt még két képzőt is. Most már teljesen világossá vált előttem, hogy a *pi(j)an* eredetileg nem lehetett többesszám, tehát *-jan* többesjel sohasem volt a komi nyelvben.

Igen ám, de ezzel még nem tudjuk, hogy akkor mi is lehet ez a rejtélyes *-an* végzet. Erre is a véletlen, vagy helyesebben mondva, a szótár tüzetes tanulmányozása vezetett rá.

Uotila nemcsak alaktani vázlatot fűzött Wichmann szótárához, hanem közölte mesterének minden megjegyzését, etimológiai, hangtörténeti, alaktani megjegyzéseit is.

A képzők közt bukkantam rá a *kj'ťšan* 'kutyakölyök, kiskutya' szóra, melyet Wichmann a *kj'ťs* kutyahívó szóval hoz kapcsolatba. Itt hivatkozik a szótár Wichmannnak a permi nyelvek csuvas jövevényszavairól írt munkájára, ahol a csuvas eredetű *ťšipan* 'csirke, tyúk' végzetét Wichmann kicsinyítő-képzőnek magyarázza. Most már világos lett előttem, amire sem Wichmann, sem Uotila nem tudott rájönni, hogy a *pi(j)an* végzete ugyanez a kicsinyítő-képző, s ez egészen természetes, mikor gyerekekről, állatok kicsinyeiről van szó. Talán először éppen az állatok kicsinyeinek nevében vált a *pi(j)an* többesszámmá, hisz a halmnak, tyúknak, kutyának egyszerre több ivadéka jön a világra.

A másik két képzőről már nincs sok mondanivalóm.

Mari nyelvtanom megírása óta állandóan foglalkoztatott az *-en*, *-an*, *-ân* határozói igenévképző eredete. Azt sejtettem, hogy eredeti használata nem ez volt, mert volt egy adatom, melyben melléknévi igenévi jelentésből fejlődött főnevet is alkotott. Hasonlóképp nem tudtam, hová tegyem a komi *-an*, udmurt *-on* igenévképzőt, mert ennek eredeti jelentése sem volt biztosan megállapítható. Mikor aztán találtam olyan adatot, amelyben a komi *-an* képzős igenévnek is van határozói igenévi jelentése, akkor kétségtelenné vált előttem a két igenévképző összetartozása.

A permi *-id*, *-it* melléknév képző eredete azért volt sokáig homályos finnugor nyelvészeink előtt, mert mindig a finnugor **-nt* > komi *-d* hangviszony lebegett szemük előtt, s nem mertek feltenni egy komi (esetleg votják) *-t* > *-d* hangváltozást. Én ezt már régóta hirdettem, csak nem ismertem a tárgyalt permi melléknévképzőt. Ennek megismerésére a Wichmann—Uotila-féle nagyszerű komi szótár adott alkalmat. Finnugor nyelvészeink figyelmét pedig, úgy látszik, elkerülte a KSz.-ben már az első világháború előtt megjelent cikkem, amelyben a mari *-t*, *-ts*, *-tš* denominális névszóképzőt egyeztettem az obi-ugor *-t* képzővel (XII, 271—273).

Mikor a permi képzővel megismerkedtem, azonnal világos lett előttem a képzők kapcsolata, s meggyőződésemet megerősítette, hogy az eddigi kutatók csak feltevésekkel dolgoztak, anélkül, hogy feltevéseiket be is tudták volna bizonyítani. A legnagyobb elégtételetem pedig az volt, hogy ez is megerősített abban a régi meggyőződésemben, hogy a mari nyelv közelebb áll a permi nyelvekhez, mint a mordvához, tehát csak későbbi időben szakadhatott el tőlük.

Rövidítések

FUF. = Finnischugrische Forschungen.
JSFOu. = Journal de la Société Finno-ougrienne.
KSz. = Keleti Szemle.
MNY. = Magyar Nyelv.
MSFOu. = Mémoires de la Société Finno-ougrienne.
NyK. = Nyelvtudományi Közlemények.
Nyr. = Magyar Nyelvőr.

* * *

Aminoff = *Torsten G. Aminoff*: Votjakin ääne- ja muoto-opin luonnos (JSFOu. XIV. 1896).
FF = *D. R. Fokos-Fuchs*: Volksdichtung der Komi (Syrjänen) Budapest, 1951.
Fokos = *Fokos Dávid*: Zürjén népköltészeti mutatóványok. (Különlenyomat a NyK. XLI. és XLII. kötetéből. 1913.).
Genetz = *Arvid Genetz*: Ost-permische Sprachstudien (JSFOu. XV. 1897.).
Medveczky = *Medveczky Károly*: A votják nyelv szóképzése. (Különlenyomat a NyK. XLI. kötetéből. 1912.).
Munkácsi = *Munkácsi Bernát*: A votják nyelv szótára. Budapest, 1896.
Rogov = *Николай Роговъ*: Пермьско-русский и русско-пермьский словарь. Санктпетербургъ 1869.
UA. = *Budenz József*: Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. (Különlenyomat a NyK.-ból. 1884—1894.)

UF. = *Fokos Dávid*: Zürjén szövegek. Különnyomat a NyK.-ból. Finnugor Füzetek. 19. sz. 1916.

Wiedemann = *F. J. Wiedemann*: Syrjänisch-deutsches Wörterbuch. St. Petersburg, 1880.

Komi adatok csupán lapszámjelzéssel: *Yrjö Wichmann*: Syrjänische Volksdichtung. (MSFOu. XXXVIII. Helsinki, 1916.)

Komi adatok lapszám nélkül: *Wichmann—Uotila*: Syrjänischer Wortschatz. Helsinki, 1942.

LAKÓ GYÖRGY HOZZÁSZÓLÁSA:

1. Beke tagtársunk mai előadásában a finnugor alaktan több kérdését tárgyalta. Fejtegetéseinek 1. részében a komi *pijan* (*pijan*, *pian*), ma a nyelvjáráások többségében többesszámú szóalaknak és néhány hasonló végű szóalakulatnak a végződésével foglalkozott. A *pijan* 'Söhne etc.' alak *-jan* végződése leíró szempontból a többesjelek közé sorolható, eredetét tekintve azonban — Beke tagtársunk nézete szerint — kicsinyítő képző. A *pi* 'fi, fiú' szónak vele képzett származéka állatnevek utótagjaként gyűjtőnévvé vált, majd többesszámi jelentést vett fel. Az ilyen *-pijan* utótagú, többesszámi jelentésű összetételek hatására aztán az önálló *pi* 'fiú' szó *-jan* végződésű származéka is többesszámi jelentést kapott, vagy más szóval: a *pijan* szóalak *-jan* végződése többesjel funkcióját nyerte.

Beke tagtársunknak ez az ötletes magyarázata jellegét tekintve jól illik a finnugor nyelvek mai többesjeleivel foglalkozó kutatások eredményeihez. Hogy csak az újabb idevágó tanulmányok szerzőit említsem, *Ravila*, *Bubrich* és *Zsirai Miklós* kutatásai után ma azon a nézeten vagyunk, hogy a finnugor nyelvek mai többesjelei — a finnugor *-t* többesjelet kivéve — többesszámjelölő funkciójukat illetően mind másodlagosak. *Ravila* (FUF. XXVI. Anz. 2. és XXVII. 67—8.) szerint a magyar *-k* többesjel eredetét tekintve egy finnugor gyűjtőnévképző folytatása. A magyar birtokos személyragozásban mutatkozó *i* többesjel többesszámi funkciója igen valószínűen csak a magyar nyelv különéletében fejlődött ki (*Ravila*: FUF. XXIII, 53; *Bubrich*: ÖESA. XXX, 106—8; *Zsirai*: Melich Emlékkönyv 487—502).

Gyűjtőnévi jelentésű önálló szókból alakult a finnugor nyelvek többi, ismert többesjele is.

Noha tehát *Beke* tagtársunknak a komi *pijan* többesalak eredetére vonatkozó gondolatát olyannak tartom, amely a kérdés megoldását helyes irányba tereli, a magam részéről a komi *-jan* többesképzőhöz kapcsolódó problémákat nem tartom összességükben tisztázottaknak. A nehézséget nem a *pijan* többesszámú alak, hanem azon egyéb *-jan* végződésű alakok körül látom, amelyek tagtársunk előadásában csak mellékesen kerültek szóba. Tagtársunk a személyragos *batejan* 'apámék, apám és valamelyik családtag', *tšojidjan* 'nőtestvéredék; nőtestvéred és valamelyik családtag; az a ház, amelyben nőtestvéred lakik' alakok végződését nem tartja azonosnak a *pijan* végződésével, úgy nyilatkozik róluk, mint »tk. genitívusokról, illetve adessívusokról«, s magyarázatért Uotilának egy tanulmányára (NyK. 50 : 465) utal bennünket. Itt azonban (468. l.) csupán a *mijan*, *tijan* névmási alakokról van szó! Arról, hogy a *batejan*- és a *tšojidjan*-féle alakok is közönséges (személyragos) ades-

sivusok lennének, ismereteim szerint szó sem lehet. Ezen alakulatok *-jan* végzete tehát véleményem szerint továbbra is magyarázatra vár.

Ami azt a kérdést illeti, hogy hogyan válhatik egy gyűjtőnév többesszámmá, ezzel kapcsolatosan az újabb kutatások több érdekes eredményére utalhatunk. Ott van például a mari *-βälä* többesjel, amely *Uotila* (FUF. XXIX, 27—31) magyarázata szerint 'nyáj, farka, raj, csoport, csorda' jelentésű szóból fejlődött, illetőleg ilyen, állatok együttesét jelentő szókkal van kapcsolatban — éppenúgy, amint a mai, általában többesszámi jelentésű komi *pijan* alak tagtársunk feltevése szerint állatnevekben (valaha) szintén több állati egyedet, állatok ivadékait, kölykeit jelentette. Érdekeseek azok a tanulságok is, amelyeket a török nyelvek nyújtanak. Olvasmányaimból úgy tudom, hogy bennük az olyan gyűjtőnévképzők alakultak többesjelekké, amelyek segítségével *élölények* együttesét jelentő gyűjtőneveket szoktak képezni.

Tagtársunk előadásának 1. részével kapcsolatban azt kell még megjegyeznem, hogy néhány olyan részletkérdést illetően, amelyek végeredményeit nem érintik, nem tudok vele egyetérteni. Például: tagtársunk a komi nyelvjárásokban használatos, különféle alakváltozatokban ismert, *-z*, ill. *-s* végű többesjelekről olyan értelemben szól, mintha ezek etimológiai szempontból mind egybetartoznának. Pedig *Uotila* (SUS. Toim. LXV, 182—3) megokolt véleménye szerint az a helyzet, hogy a permi nyelvjárás (eredetileg) *-z* végződésű *-jez*, *-jöz* többesjele más eredetű, mint a többi nyelvjárás *-s* végződésű többesjele: *-j as*, *-jes* stb. Csupán az előbbi eredeztethető a komi *jez* stb. 'Volk, Leute, Menschen etc.' jelentésű szóból. Az utóbbi legvalószínűbben a *'chanti jax'* 'Leute, Menschen, Volk' szóval hozható etimológiai kapcsolatba. *Uotila* ide tartozó fejtegetéseinek ismeretében szerintem jórészt kiküszöbölődnek azok a nehézségek is, amelyek miatt tagtársunk a komi többesjelek eddigi magyarázatát nem tartja kielégítőnek.

Kiegészítésül: tagtársunk helyesen állapítja meg, hogy a *pi* 'fi, fiú' jelentésű szó állatnevekben szinte kicsinyítő képzővé vált. Ugyanezt elmondhatjuk az összetételek utótagjaként álló (képzős) *pian* alakról is. Genetz keleti-permi tanulmányaiban ezt az összetett szót közli: *: nöl-pián* 'kleines Mädchen'. Ennek az összetételnek a *pián* utótagja elválaszthatatlan a *pian* stb. 'Söhne, Knaben, Jungen, Kinder' jelentésű szótól, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy itt az utótag nem jelenthet fiút, s nem jelentheti az előtaggal megjelölt élőlény ivadékát sem. Tehát itt a *-pián* utótagnak csak kicsinyítő szerepe lehet.

Végül: tagtársunk a komi *-(a)n* kicsinyítő képzővel kapcsolatban *Lehtisalo* ismert képzőtanulmányára utal s feltűnőnek mondja, hogy itt (SUS. Toim. LXXII, 120) a komi képző rokonnyelvi megfelelőinek a sorában az udmurt nyelvi megfelelő igazolására csupán egy, mégpedig elég bizonytalan adat szerepel. *Lehtisalo* e példáját magam is bizonytalanannak tartom. Mindamellet bizonyos, hogy a komi *-an* kicsinyítő képzőnek a udmurtban is megvan a mása. Ezt mutatják olyan példák, mint udmurt (*Munk.*) *kuñan* 'borjú' (vö. *kuñi* 'borjacska'), (*Wichm.*) *kelan* 'die Hoden' (az azonos jelentésű komi *kel* mellett).

2. Előadása 2. részében tagtársunk azt fejtegette, hogy a mari *-en*, *-ən*, *-än* határozó igenévképző meg a *šo fšam* 'születik ige *šo fšän* 'szülött' származékának a képzője egy és ugyanazon képző. Egy példában rámutatott továbbá arra, hogy a komi *-an* végű igenévknek egyebek közt ugyanaz a funkciója is

megvan, mint a cser. *-en* stb. végű határozó igenévnek. Ennek alapján *Lehtisaloval* egyezően a mari és a permi igenévképzők etimológiai azonossága mellett foglalt állást.

Ehhez kiegészítésül azt jegyzem meg, hogy a zürj. *-an* végű igenévnek határozó igenévi használata korántsem oly ritka, mint ahogyan tagtársunk egyetlen ilyen példájából következtethetnénk. *Bubrich* Грамматика литературного коми языка (Leningrád, 1949. 137. l.) c. művében számos példát említ az *-an* végű igenév határozó igenévi használatára (ilyen funkcióban ez az igenév csak a *kolni* 'maradni' ige mellett használatos). *Bubrich* példáit is figyelembe véve, a permi és a mari igenevek képzőjének etimológiai azonosságát bizonyítottnak látom. Én azonban nem kétkedem abban sem, hogy a tárgyalt permi meg mari képzők etimológiailag azonosak a mordvin ú. n. III. participium *-n* képzőjével, amelylyel például a *palañ* 'geküsst', *viñen* 'gesät', *kandoñ* 'getragen' igenevek alakultak (vö. *Lehtisalo*, SUS. Toim. LXXII, 123–9). Minthogy pedig a mari *-n* végű igenévképzőnek ilyenformán mind a mordvinban, mind pedig az komi-udmurtban megvan a megfelelője, éppen ezért nem tudom belátni, hogy az *-n* igenévképzőnek az etimológiai kapcsolatai hogyan bizonyíthatnák azt, hogy a mari nyelv közelebb áll a permi nyelvekhez, mint a mordvinhoz. Tagtársunknak ez a feltevése az én ismereteim szerint is mérlegelésre tarthat számot, de bizonyításához a mari *-n* igenévképző etimológiai kapcsolatai nem járulnak hozzá.

A magam részéről e kérdésben inkább például a következő tényekre hivatkoznék:

1. a mariban a permi nyelvekkel egyezően számos névragozási eset szolgál a külső helyviszony különféle módozatainak jelölésére. Ezen mari—permi, külső helyviszonyt jelölő esetek ragjait a legtöbb esetben kétségtelenül etimológiailag azonos elemekből állnak mindkét nyelvben, ill. nyelvcsoporthban — ugyanakkor, amikor ugyanezen ragelemek kapcsolatai a mordva nyelvben esetragként ismeretlenek, s legfeljebb szórványosan, adverbiumokban találhatók meg. Ott van például a mari allativus-dativus, melynek *-lan*, *-län* ragja az *-l* helynévképző meg a finn—permi *-n* lativusrag folytatását tartalmazza. Ugyanez a ragalakulat, ugyancsak allativusi funkcióban, megvan a permi nyelvek *-lañ* ragjában is, hiányzik viszont a mordvinból;

2. a mari comitativus *-kè*, *-yè* ragja *Wichmann* (FUF. XVI, 153–4) szerint etimológiailag azonos a komi *-ked*, *-keti* stb. comitativusrag *-ke* elemével. Tehát ez a mari esetrag is egy permi nyelvvel, nem pedig a mordvinnal való szorosabb kapcsolatra utal;

3. *Ravila* (FUF. XXVII, 87) és *Toivonen* (FUF. XXVIII, 19) szerint lehetséges, hogy a mari *-a*, *-ä* végű instructivusok (pl. *jala* 'zu Fuss', *kiðä* 'mit der Hand') eredetileg *-i* végződésűek voltak. *Toivonen* e felteendő *-i* elem etimológiai megfelelőit a votják adverbialis *-ja* elemében meg a komi nyelv izsmai nyelvjárásában használatos comitativus *-ja*, *-ji* elemében keresi. A mordvinból ennek a formáknak a megfelelője sincs kimutatva.

Nem állítom, hogy a mari meg a permi nyelvek közti fenti (s részben még nem is kellőképp tisztázott) egyezések bizonyítékai annak, hogy a mari nyelv közelebb áll a permi nyelvekhez, mint a mordvinhoz. Hiszen abból, hogy egy formans *ma* nincs meg valamely nyelvben, korántsem követ-

kezik az, hogy sohasem volt meg benne. Elképzelhető, hogy a fent említett ragok, ill. ragalakulatok némelyike valaha a mordva nyelvben is megvolt, de később kiveszett a használatból. Ugyancsak számolnunk kell azzal a lehetőséggel is, hogy a mari és a permi nyelvek említett egyezései közül egyik-másik párhuzamos fejlődés eredménye. Minden esetre a mari és a permi nyelvek közelebbi összetartozásának a bizonyítékait én ott keresném, ahol ma egyfelől e nyelvek között egyezés áll fenn, másfelől pedig a mari és a mordvin között különbözőzés állapítható meg.

4. Előadása 3. részében *Beke* tagtársunk a permi *-id*, *-it* denominális névszóképzővel foglalkozott. Amint már korábbi cikkeiben (pl. Nyr. LV, 104–5) ő maga, és ugyanúgy, mint újabban *Uotila* és *Lehtisalo*, ma is lehetségesnek tartja, hogy a permi képző nem fgr. *-*nt*-re megy vissza, hanem *t*-ből származott. E kérdésben tehát nincs ellentét az előadó álláspontja és az irodalomban már kifejtett nézetek között. Eltérés van azonban tagtársunk és az újabb irodalomban rögzített eredmények közt abban, hogy a permiképző milyen rokonnyelvi képzőkkel tekintendő etimológiailag azonosnak. Amíg ugyanis tagtársunk egy régibb értekezésében (NyK. 41: 274) maga is elfogadta *Budenz*nek (UA. 209, 213) azt a nézetét, hogy az a permi képző, amelyet ma tárgyalt (pl. udmurt *vel'it* stb. 'glatt, eben; schön', komi *vol'kid* 'glatt, eben, schlüpfri', a mari *-do*, *-dâ* ~ mordvin *-dâ*, *-do* (pl. M. *valdä*, E. *valdo* 'hell, licht') ~ finn *-*eda* (> *-ea*: *valea*, *vaalea* 'halovány, fehéres') ~ lapp *-t*, *-ð* (pl. K. *vilki*, *-t*, *vilkeð*, *vielkeð*, *vilkeð* 'weiss') dentális elemet tartalmazó denominális melléknévképzőkkel egyeztetendő, addig ma azon a nézeten van, hogy a kérdéses permi melléknévképző nem ezekkel, hanem a mari *-t*, *-ts*, *-tš*, *-tš* főnév-, ill. melléknévképzővel, továbbá az obi-ugor *-t* denominális képzővel tartozik össze. Egy rövid utalással ugyanennek a nézetnek adott kifejezést már korábban is, vö. Nyr. LV, 105.

Ilyenformán tagtársunk előadásából az derül ki, hogy nézete számos finnugor nyelvű képző etimológiai kapcsolatait illetőleg lényegesen eltér például a legutolsó nagy képzőmonografia szerzőjének, *Lehtisalonak* a véleményétől. *Lehtisalo* (SUS. Toim. LXXII, 270–3) a ma tárgyalt permi denominális melléknévképző megfelelőit illetően lényegében ugyanazt a nézetet vallja, mint *Budenz* és régebben maga tagtársunk is s a permi *-(i)d*, *-(i)t* képzőt és társait fgr. **t*-re vezeti vissza. Viszont az előadó tárgyalt obi-ugor *-t* főnévképzőről (id. m. 317–8) úgy nyilatkozik, hogy ez a komi *-t* denom. főnévképzővel (pl. *ult* 'Unterraum', *ylt*: *yltas* 'Ferne'), a mari *-ta* főnév- és melléknévképzővel, a mordvin *-t* meg a finn *-tti*, *-tto*, *-tta* főnévképzővel (pl. *navetta* 'Viehstal') tartozik össze s hogy ezek egy felteendő uráli (geminata) **-tt* elemű denom. képzőnek a folytatásai.

Mindezt figyelembe véve csak azt tudom mondani: tagtársunk és *Lehtisalo* nézete a ma tárgyalt képzők etimológiai kapcsolatait illetően olyan mértékben eltér egymástól, hogy a felmerült kérdésekben egy rövid hozzászólás alakjában nem lehet megnyugtatóan állást foglalni. Mindenesetre szükségesnek látnám, hogy tagtársunk végleges állásfoglalását az eltérő nézetek alapos vizsgálata előzze meg, mert máskülönben ugyanolyan mulasztás történnék, mint amelyet *Lehtisalo* elkövetett — akkor, amikor tagtársunknak az obi-ugor *-t* képzőre vonatkozó megállapításait (KSz. XII, 271–3) nem vette figyelembe. Az eltérő nézetek helyességének mérlegelése u. i. véleményem szerint minden kutatónak kötelessége. Ha t. i. a régibb magyarázatok cáfolatát elmulasztjuk s nem mérjük le azon érvek súlyát,

amelyek egyfelől a régi, másfelől az új nézetet támogatják, akkor új vélemények pusztán előadásából nem csupán haszon, hanem jelentős kár is származhatik : különösen a kezdő kutató könnyen azt a benyomást nyerheti, hogy a nyelvtudományban minden lehetséges, mert hiszen ellentétes nézetek jól megférnek egymással az irodalomban. Persze nem akarom azt állítani, hogy a vitás kérdések minden esetben eldönthetők. Minthogy a finnugor nyelvek többségének nincsenek régi írásos emlékei, e nyelvek jelenségeinek a magyarázatában feltevésekkel, következtetésekkel kell dolgoznunk, amelyek sok esetben nem ellenőrizhetők. Mindamellettt arról az igényünkről nem mondhatunk le, hogy az eltérő feltevések és következtetések helyességének mérlegelését kutatóink legalább is megkíséreljék. Állításaink tudományos értékét mi sem bizonyíthatja jobban, mint az a körülmény, hogy helyüket eltérő nézetekkel szembeesítve, ellenérvek tüzeiben is megállják.